

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 7/2'2017

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 14 від 20 червня 2017 року) та Вченою Радою Таврійського національ-

ного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 27 від 22 червня 2017 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 14.07.2017

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої
справи

© "Аналітик", 2017
© "Економіка. Фінанси. Право",

2017

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес
центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Випусковий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

ЗМІСТ

А.А. БІЛЕЦЬКИЙ. Вектори реформування бюджетної системи України	4
Н.І. ЧИСТЯК, К.В. КОВТУНЕНКО. Вплив фактору сезонності на діяльність підприємств оптової торгівлі	10
В.А. ТАЗІТДІНОВА. Механізми регулювання і контролю імпортової діяльності	14
С.А. ТКАЧЕНКО. Генеральні якості сукупності інформаційних даних підсистеми інтегрованої економічної діагностики у функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств (об'єднань) країни	17
О.М. ГАЙДАРЖИЙСЬКА, Т.Г. ЩЕПІНА, В.П. ОТРОШКО. Особливості формування капіталу комерційними банками в Україні	19
О.П. КРАСНЯК. Оптимізація економічних відносин інтегрованих формувань у бурякоцукровому підкомплексі	25
С.Л. КОВАЛЬ. Особливості фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств	28
Ж.В. ГАРБАР, С.І. СОБЧУК. Податкові надходження у системі формування доходів бюджету	35

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Як безробітному отримати допомогу у державній службі зайнятості?	42
Як безвізовий режим із ЄС вплине на життя пересічного українця?	42
Роз'яснення щодо заборони діяльності російських сайтів на території України	44
Пенсійна реформа очима громадян: "за" і "проти"	45
Нез'явлення Віктора Януковича на слухання у справі про державну зраду	46
Якість продуктів харчування і юридична відповідальність	46

БІЛЕЦЬКИЙ

Альфред Альфредович

УДК 336.14

ВЕКТОРИ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

THE REFORM VECTORS OF THE UKRAINIAN BUDGET SYSTEM

к.е.н., доцент, Університет
державної фіскальної служби
України

У статті розкрито основні проблеми бюджетної системи. Виконано аналіз її функціонування протягом 2012-2016 рр. Запропоновано основні вектори реформи за окремими стратегічними та поточними векторами.

В статье раскрыты основные проблемы бюджетной системы. Выполнен анализ ее функционирования за период 2012-2016 гг. Предложены основные векторы реформ по отдельным стратегическим и текущим векторам.

The basic problems of the budget system are revealed in the article. The analysis of its functioning during the 2012-2016 is done. The basic vectors of the reform for certain strategic and current vectors are offered.

Ключові слова: вектори реформ, бюджет, бюджетна система, місцевий бюджет, корупція

Ключевые слова: векторы реформ, бюджет, бюджетная система, местный бюджет, коррупция

Keywords: vectors of reforms, budget, budget system, local budget, corruption

ВСТУП

У ринковій економіці одним із важливих регуляторів є ефективна бюджетна система. Щодо України, то спроби протягом періоду незалежності сформувати оптимальну бюджетну систему, відсутніх результатів не дали. Нині фахівцями, громадськими організаціями, як вітчизняними, так і зарубіжними висловлюється безліч негативних оцінок щодо цього. Так, непрозорими є механізми формування дохідної та видаткової частини бюджетів всіх рівнів, неефективні схеми розподілу бюджетних коштів по міжбюджетних трансфертах, неузгодженість бюджетних положень тощо. Зазначимо, що вітчизняними вченими було запропоновано окремі напрями удосконалення функціонування бюджетної системи, зокрема у працях А. Амоші, В. Гейця, О. Кириленко, М. Крупки, І. Луніної, Ю. Пасічника та інших. Водночас, євроінтеграційні процеси зумовлюють постійне удосконалення її функціонування.

МЕТА РОБОТИ полягає у з'ясуванні основних проблем бюджетної системи України та формуванні її стратегічних і поточних векторів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дослідження були праці зарубіжних та вітчизняних науковців, друковані та електронні періодичні фахові видання, нормативно-правові акти.

При виконанні дослідження було використано методи логіко-структурного аналізу, індукції та системний підхід.

РЕЗУЛЬТАТИ

Суспільний розвиток будь-якої країни має забезпечуватись ефективним функціонуванням економіки. В сучасних реаліях бюджетна система є основним регулятором динаміки соціально-економічного зростання. Нині є загально визнаним, що бюджетна система, з властивими їй складовими, є важливим чинником такого зростання, а бюджетні ресурси є важливим інструментом державного регулювання економічних процесів. Бюджет, як державний, так і місцевий, є складовою частиною ринкової економіки, який повинен ефективно акумулювати та розподіляти бюджетні кошти з метою забезпечення динамічного зростання.

Беручи до уваги, теоретичний інструментарій системного підходу, який застосовується у цьому дослідженні, зазначимо, що бюджетна система входить до складу вищих надсистем – фінансової, економічної, і тому головні керуючі органи, які визначають напрями функціонування бюджетної системи, знаходяться у цих вищих надсистемах: Верховна Рада України, яка приймає нормативно-правові акти, що регулюють розвиток цієї системи; Кабінет Міністрів України та відповідні міністерства та відомства, які також причетні до управління. Саме тому, «поведінка» бюджетної системи багато в чому залежить від вищих надсистем. Отже, стан, стабільність, ефективність функціонування цієї системи визначається вищими керуючими органами, а наповнення фінансовими ресурсами – рівнем розвитку економіки.

Проаналізуємо стан економіки України за останні п'ять років (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники економічного розвитку України [складено автором за [1,2]]

	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП, у фактичних цінах, млрд. грн.	1404,7	1465,2	1586,9	1979,5	2383,2
Доходи населення, млрд. грн.	1394	1478	1517	1744	2002
Обсяг реалізованої промислової продукції, млрд. грн.	1367	1322	1418	1742	1767
Капітальні інвестиції, млрд. грн.	293	267	219	273	359
Експорт товарів і послуг, млрд. дол. США	80,4	74,8	64,1	46,8	44,9
Імпорт, млрд. дол. США	89,7	83,2	60,8	43,0	44,5
Державний та гарантований державний борг (на кінець року), млрд. дол. США	64,5	73,2	69,8	65,6	71,2

Аналіз даних табл. 1 дозволяє зробити такі висновки:

зростання ВВП є динамічним, але обсяги експорту та імпорту за 2012-2016 рр. зменшились майже вдвічі. Цю ситуацію можна зрозуміти, беручи до уваги що у 2014 р. близько 25% експортно-імпортних операцій припадало на Росію;

капітальні інвестиції за період з 2012 по 2015 рр., незважаючи на зростання ВВП, щорічно практично не зростали, що загалом є негативним чинником, і лише у 2016 р. було зафіксовано їх зростання;

позитивним чинником є вирівнювання обсягів експорту і імпорту протягом 2015-2016 рр., зважаючи що у 2012-2013 рр. було переважання імпорту над експортом в межах 9 млрд. дол. США;

зростаючі обсяги державного та гарантованого державного боргу за період 2014-2016 рр. втягують у фінансову залежність від кредиторів, особливо Міжнародного Валютного Фонду, є значні проблеми по його обслуговуванню, що також негативно відображається на рівні автономності при прийнятті рішень вищими вітчизняними державними органами влади перспективних і поточних рішень щодо соціально-економічного розвитку.

Оскільки економіка України є нестабільною, відповідно, у бюджетній системі накопичується безліч проблем, які необхідно вирішувати. Аналіз недалекого минулого та нинішнього стану бюджетної системи дозволяє виявити такі основні проблеми за напрямками.

1. Юридичний. Цей напрям є доволі значимим, тому, що визначає умови поточної діяльності, а також формує підвалини подальшого розвитку. Аналіз досконалості чинних нормативно-правових актів, зокрема Бюджетного кодексу, Податкового кодексу, законів «Про Державний бюджет», «Про місцеве самоврядування в Україні» свідчить про таке: перманентні зміни цих актів не сприяють формуванню стабільної бази бюджетних надходжень та витрачання коштів; наявність окремих необґрунтованих положень, які складно застосувати на практиці; неузгодженість окремих актів між собою. Так, протягом 2016-2017 рр. були певні проблеми у фінансуванні професійно-технічних училищ, коледжів, коли у Державному бюджеті фінансові ресурси не

були передбачені, а в місцевих бюджетах не знайшлось необхідних обсягів цих ресурсів.

2. Організаційний. Згідно ст. 96 Конституції України передбачено: «Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік» [3].

Зазначимо, що згідно регламентованого бюджетного процесу після цієї дати до кінця поточного року необхідно проект цього закону розглянути у комітетах Верховної Ради України, подати пропозиції до профільного комітету, після зауважень депутатів направити на внесення змін до Кабінету Міністрів України, знову пройти чинання, прийняти на сесійному засіданні та подати на підпис Президенту України. Беручи до уваги специфіку роботи Верховної Ради України, де окрім закону «Про Державний бюджет України» розглядаються і інші закони, зазвичай, цей закон приймається в останній тиждень грудня. Зважаючи, що Міністерство фінансів має один місяць на доведення показників до регіонів, традиційно січень практично «випадає» із бюджетного процесу. Виокремимо, що при аналізі проекту Державного бюджету на 2016 р. фахівцями було зроблено такі зауваження:

підготовка і розгляд проекту державного бюджету на 2016 рік відбувалися з порушенням встановленої Регламентом Верховної Ради України процедури, що унеможливило прийняття закону в установленій частиною шостою статті 159 цього Регламенту строк – до 1 грудня року, що передувє плановому;

окремі положення проекту Закону України „Про Державний бюджет України на 2016 рік” не відповідають нормам Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України і Регламенту Верховної Ради України;

додані до проекту закону про державний бюджет матеріали не відповідають вимогам статті 38 Бюджетного кодексу України [4];

3. Фінансовий. Ця проблема є однією з найбільш важливих тому, що формування бюджетних ресурсів відбувається в результаті перерозподілу ВВП. В самій бюджетній системі відбувається використання цих перерозподілених ресурсів. Проте, особливо вагомою проблемою є рух фінансових ресурсів від конкретних платників податків, а саме від фізичних та юридич-

них осіб до органів державного казначейства, яке потім виділяє конкретні суми згідно закону про «Державний бюджет України». Нині є відомими факти, що в Україні рівень тінізації економіки перебуває в межах 45-50% від ВВП. Оскільки вирішення

цієї проблеми лежить поза межами даного дослідження з'ясовувати її не будемо. Проаналізуємо, як використовуються кошти Зведеного бюджету України (табл. 2)

Таблиця 2

Основні показники бюджетної системи України за 2012-2016 рр.

[складено за [1; 2; 5; 6; 7]]

Показники	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Зведений бюджет, млрд. грн.					
Дохідна частина	445,5	442,8	456,1	652,0	782,9
В т. ч. податкові надходження	360,6	354,0	376,5	507,6	650,8
Видаткова частина	492,5	505,8	523,1	679,9	835,6
Бюджетний дефіцит	-50,8	-63,6	-72,0	-30,9	-54,8
Державний бюджет, млрд. грн.					
Дохідна частина	344,7	337,6	355,0	528,0	616,3
В т. ч. податкові надходження	274,7	262,8	280,2	410,0	503,9
Видаткова частина	271,2	287,6	296,6	423,1	480,0
Бюджетний дефіцит	-53,4	-64,7	-78,1	-78,6	-70,1
Місцеві бюджети, млрд. грн.					
Дохідна частина	100,8	105,2	101,1	124,0	166,6
В т. ч. податкові надходження	85,9	91,2	96,3	97,6	146,9
Видаткова частина	221,3	218,2	226,5	258,6	355,6
Бюджетний дефіцит	x	x	x	x	x

Аналіз даних табл. 2 дозволяє зробити такі висновки:

дохідна та видаткова частина обсягів фінансових ресурсів Зведеного бюджету за період з 2012 по 2014 рр. практично не зростала, що пояснюється низькими темпами економічного розвитку та певною рецесією після світової фінансової кризи;

перманентно присутній доволі значний бюджетний дефіцит – від 63,8 млрд. грн. у 2013 р. до 30,9 млрд. грн. у 2015 р., що свідчить про суттєві проблеми у соціально-економічному розвитку та зростаючу залежність від кредиторів, зокрема МВФ;

видаткова частина місцевих бюджетів у окремі роки у 2-3 рази є більшою за дохідну, що зумовлює значну залежність від трансфертів з державного бюджету.

Проаналізуємо, як передбачалось використати кошти державного бюджету за 2015-2016 рр., беручи до уваги що видатки повинні забезпечувати розвиток держави у всіх її напрямках (рис.1).

Аналіз цих даних підтверджує, що в законі «Про Державний бюджет України» закладаються значні кошти на утримання органів управління (більше 20 млрд. грн.); величезні обсяги перераховуються на місцевий рівень по трансфертам (більше 180 млрд. грн.) що є свідченням дотаційності місцевих бюджетів, які збираючи кошти на своїй території направляють їх через механізми загальнодержавних податків до державного бюджету, а потім знову їх отримують через міжбюджетні трансферти; лише в межах 6-7 % від загальної суми всіх витрат направляється на економічний розвиток, що є незначними обсягами, які практично не впливають на динаміку цього розвитку; особливо обтяжливими є виплати по

державному боргу, який майже в два рази перевищує видатки на оборону, в три рази видатки на економічну діяльність; майже в півтора рази у 2016 р. порівняно з попереднім роком зросли видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, що є свідченням зuboжіння населення, при цьому у 2016 р. рівень пенсійного забезпечення практично залишився незмінним, порівняно із попереднім.

4. Корупційний. Однією з головних проблем суспільного розвитку України є корупція, яка також торкається бюджетної системи України. Подано інформацію голови Національного антикорупційного бюро України А.Ситника: «Суми величезні. Із загальної суми збитків в 85 млрд. грн., завданих за попередніми оцінками інтересам держави в справах, що розслідуються детективами НАБУ, понад 40% припадає саме на держпідприємства. І, в основному, ці збитки відносяться до періоду після Революції Гідності». За даними НАБУ, детективи бюро здійснюють досудове розслідування в більш ніж 320 кримінальних процесах [9]. Саме ці та інші подібні проблеми заважають ефективному функціонуванню бюджетної системи, і тому є перманентна необхідність удосконалення бюджетної системи, проте незважаючи на спроби здійснити суттєве реформування, поки що цього не вдалось досягнути, чому заважали наявні проблеми.

5. Адміністративно-територіальний. Згідно Конституції України та Бюджетного кодексу України бюджети формуються та реалізуються в межах конкретної адміністративної одиниці. Чисельність бюджетів у структурі Зведеного бюджету України подано на рис. 2.

Державний бюджет України, 2015-2016

Планові видатки

Рис. 1. Планові видатки Державного бюджету України за 2015-2016 рр. [8]

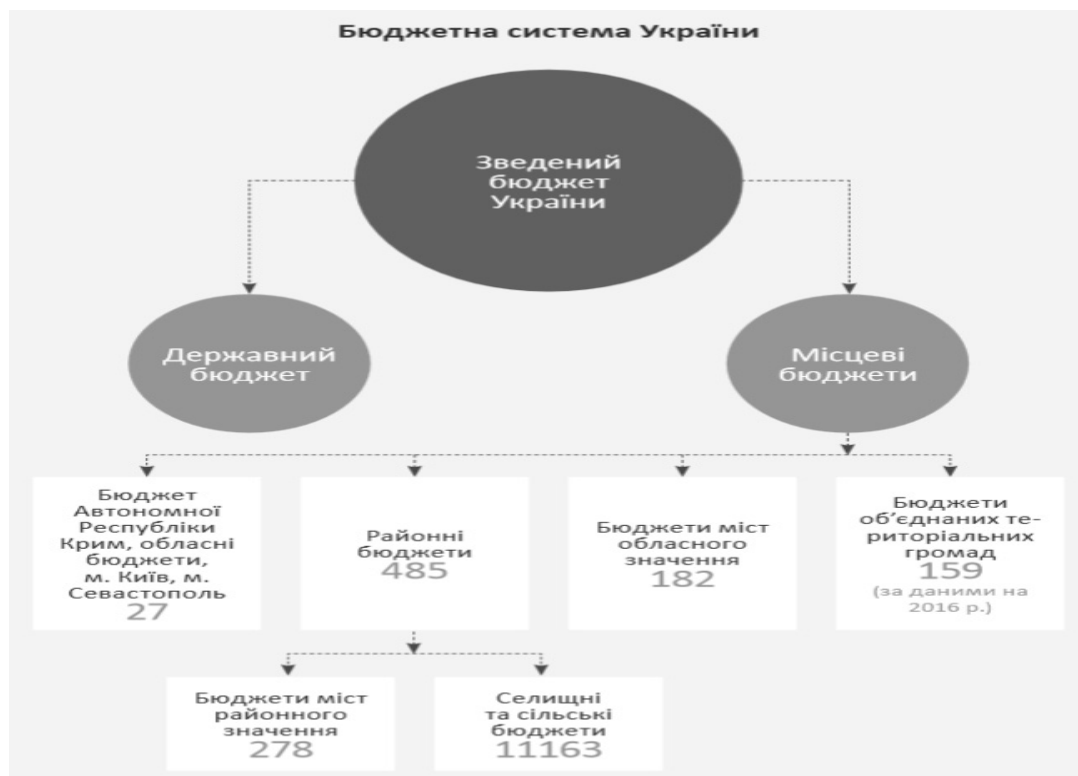

Рис.2 Структура Зведеного бюджету України [8]

Беручи до уваги загальну кількість бюджетів, можливо зробити висновок, що як для України їх чисельність є доволі значною. Зауважимо, що було

декілька спроб врегулювати адміністративний устрій України з укрупненням областей, районів, селищ проте за різних причин, зокрема значного супротиву

місцевих органів влади, реформи не відбулися. Станом на кінець 2016 року в Україні було сформовано лише 159 об'єднаних бюджетів територіальних громад, або лише в межах 1 % від загальної кількості бюджетів. Тенденція останніх років свідчить про зменшення чисельності населення у сільській місцевості, а це означає, що незначні обсяги бюджетних коштів у селах з малочисленим населенням, особливо коли там немає будь-яких виробничих або торгівельних підприємств, коштів зaledве вистачає на оплату функціонування сільської ради і практично не залишається коштів на розвиток цього населеного

пункту. Загалом, ця проблема не може бути вирішена в межах бюджетної системи, тут необхідна реформа адміністративного устрою.

Ці проблеми є комплексними і стратегічне їх вирішення залежить від адміністративних (управлінських) структур вищих надсистем.

З метою поліпшення ситуації щодо функціонування бюджетної системи, розробимо відповідні вектори реформ.

Враховуючи виконаний аналіз функціонування бюджетної системи України, запропоновано основні вектори її реформ (рис. 3).

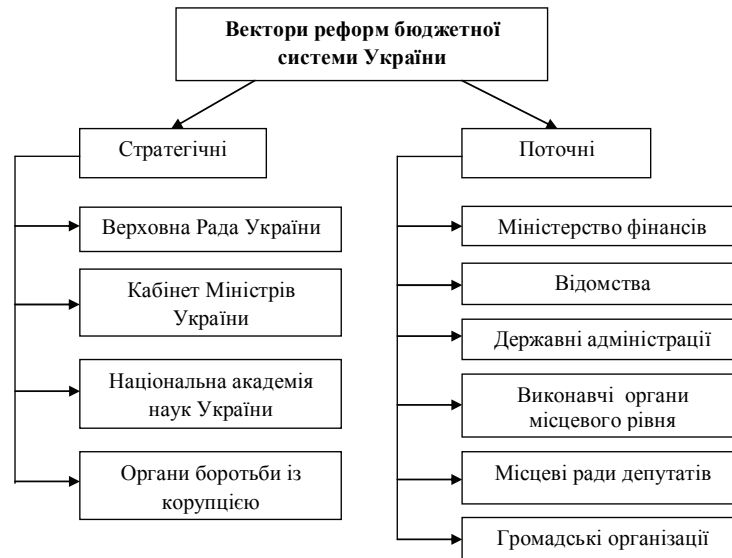

Рис. 3. Основні стратегічні та поточні вектори реформ бюджетної системи [складено автором]

Обґрунтуємо ці вектори.

1. Стратегічні.

Верховна Рада України. З врахуванням наявності у Верховній Раді України Комітету з питань бюджету, він узагальнює пропозиції щодо удосконалення бюджетного законодавства. Ці удосконалення повинні бути узгоджені із основними векторами реформ, бути співставленими з відповідним законодавством Європейського Союзу, мати наукове обґрунтування, сприяти розвитку економіки та застосовуватись завчасно до початку бюджетних періодів і враховувати терміни сплати податків.

Кабінет Міністрів України. Розробляє стратегічні документи щодо розвитку галузей економіки, зокрема і бюджетної системи. Обов'язковою складовою такої роботи є узгодження векторів розвитку бюджетної системи із векторами інших реформ у суміжних галузях. Так, неможливо збільшувати заробітну плату працівникам бюджетних установ без адекватного збільшення обсягів виробництва. Це торкається і збільшення стандартів у соціальній сфері.

Національна академія наук України. Заклади економічного профілю розробляють: теоретичне обґрунтування розвитку бюджетної системи, зокрема схеми податкових платежів; рівень децентралізації фінансових ресурсів; оптимальні бюджетні нормативи; схеми розміщення та управління бюджетними організаціями; здійснюють координацію відповідних

напрямів наукових досліджень між науково-дослідними та навчальними закладами.

Органи боротьби із корупцією. Нині є відомим, що значні бюджетні кошти зникають у сформованих корупційних схемах, тому разом із іншими міністерствами та відомствами розробляють перспективні програми щодо унеможливлення реалізації цих схем.

2. Поточні.

Міністерство фінансів. Його роль полягає у тому, що повинно бути сформовано у межах векторів стратегічних реформ власні концепції розвитку, зокрема бюджетної системи. На відміну від існуючих концепцій та програм оновлені концепції повинні включати чіткі орієнтири реформ, терміни їх проведення, необхідні види забезпечення, відповідальність виконавців.

Відомства. Державні структури, зокрема Державна фіскальна служба, аналогічно формують відповідні програми у контексті власних структур.

Державні адміністрації. Забезпечують динаміку соціально-економічного розвитку відповідних адміністративних територій, включаючи інноваційний напрям, а також виявляють шляхи додаткового залучення та оптимального витрачання коштів. Нині є безліч фактів недоотримання коштів та фактів їх нецільового витрачання, тому високопрофесійні фахівці, які мають працювати в цих структурах за результатами конкурсу, повинні ефективно вирішувати поточні проблеми щодо бюджетних ресурсів.

Виконавчі органи місцевого рівня. Ці структури є постійно діючими адміністративними складовими. В нових умовах тут також, на взірць структур державних адміністрацій, повинні бути зосереджені високо-професійні фахівці, зокрема у фінансових відділах або департаментах. Необхідна суттєва переорієнтація на напрями аналітичної роботи, комплексного аналізу планових та фактичних доходів і витрат, розробці конкретних заходів інноваційного спрямування розвитку відповідної адміністративної одиниці, зокрема із залученням місцевих та іноземних фінансових ресурсів. Поступ України у напрямі євроінтеграції передбачає запозичення не лише загальнолюдських цінностей, але й форм, методів, механізмів управління фінансами. Саме тому розвиток місцевої економіки, зокрема сприяння малому і середньому бізнесу, контроль за використанням фінансових ресурсів повинні бути основними завданнями цих органів для забезпечення розвитку конкретної адміністративної одиниці.

Місцеві ради депутатів. Нині їх роль, загалом зводиться до механічного перерозподілу власних бюджетних ресурсів та їх трансфертів, які мають цільове спрямування. У перспективі їх роль має концентруватись на виявленні резервів місцевих надходжень, формуванні оптимальних бюджетних програм, підвищенні ефективності комунальної власності, формуванні сприятливих умов з використанням тарифів для розвитку малого і середнього бізнесу, що в сукупності має сприяти формуванню стабільних та зростаючих надходжень до місцевих бюджетів.

Громадські організації. Зазначимо, що в зарубіжних країнах їх роль у контролі по використанні фінансових ресурсів доволі значна. Багаточисельні засоби масової інформації, аналітичних агенцій, добровільних активістів постійно відстежують всі факти нецільового використання громадських коштів, а у випадку виявлених зловживань посадові особи подають у відставку, а також можуть мати справу із судовими органами. Саме така практика повинна бути впроваджена і в Україні.

Більш деталізовано схеми, механізми, дії щодо формування та реалізації цих векторів визначаються в залежності від конкретної ситуації та рівня бюджетної системи.

ВИСНОВКИ

Бюджетна система відіграє важливу роль у регулюванні динаміки та пропорцій суспільного розвитку, але водночас вона є складовою вищих над систем. Тому цей взаємозв'язок обумовлює відповідний взаємний вплив у структурі суспільної системи. До цього часу відчутних реформ у цій системі не відбувалось, незважаючи на постійні спроби парламентських та урядових структур. Запропоновані вектори реформ направлені на удосконалення стану бюджетної системи та будуть сприяти підвищенню її ефективності.

Список використаних джерел

1. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2016 році. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. К.: НІСД. – 2016. – 688с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. www.ukrstat.gov.ua
3. Конституція України. Прийнята ВР України 28 червня 1996 р.// Відомості ВР України. – 1996. - № 30.
4. Висновки щодо проекту Закону України “Про Державний бюджет України на 2016 рік”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16749660/Bul_VysnProekt_DBU_2016.pdf
5. Выполнение государственного бюджета Украины. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.index.minfin.com.ua/budget/>
6. Податкові надходження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/>
7. Виконання доходів місцевих бюджетів за 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.com.ua/news/view/vikonania/>
8. Бюджетний щоденник на 2016 рік. Financial and economic analysis office in the VRU. – К.: 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/FEAO_Schodennyk_A5_web.pdf
9. Ринок корупції в Україні становить 85 мільярдів – НАБУ/ Економічна правда, 24 квітня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2017/04/24/624180>

ЧИСТЯК

Надія Ігорівна

Nadija26.09@gmail.com

Одеський національний
політехнічний інститут

УДК 657.6

КОВТУНЕНКО

Ксенія Валеріївна

k.v.kovtunenکو@mzeid.in

**ВПЛИВ ФАКТОРУ СЕЗОННОСТІ НА
ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ
ТОРГІВЛІ****INFLUENCE OF THE FACTOR OF
SEASONALITY ON THE ACTIVITY OF
WHOLESALE COMPANIES**д.е.н., доцент, завідувач
кафедри, Одеський
національний політехнічний
інститут

Стаття присвячена визначенню змісту та суті впливу сезонності та факторів сезонності на діяльність підприємств оптової торгівлі. У статті надаються рекомендації щодо методу розрахунку сезонності задля мінімізації її негативного впливу на діяльність підприємства оптової торгівлі.

The article is devoted to the definition of the content and essence of the influence of seasonality and factors of seasonality on the activity of wholesale trade enterprises. The article gives recommendations on the method of calculating seasonality in order to minimize its negative impact.

Ключові слова: сезонність, фактори сезонності, оптова торгівля

Keywords: seasonality, seasonal factors, wholesale trade

ВСТУП

В сучасних умовах нестабільної ринкової ситуації перед підприємством постає питання про виявлення резервів підвищення ефективності діяльності підприємства та вияві факторів негативного впливу. Проаналізувавши діяльність підприємств було виявлено, що особливий вплив має сезонність.

Сезонні коливання товарообороту, як правило, негативно впливають на такі показники господарської діяльності торговельних підприємств як продуктивність праці, ефективність використання матеріально-технічної бази, якість обслуговування покупців, витрати на зберігання сезонних товарів, природні втрати. Подолання сезонності є важливим резервом підвищення економічної ефективності діяльності підприємства. Звідси випливає питання про необхідність вивчення сезонності та кількісного виміру сезонних коливань (сезонної хвилі), що є одним з важливих завдань аналізу рядів динаміки. Особливий вплив визначається на діяльність оптової торгівлі, тому пошук нових можливостей досягнення вищого рівня ефективності діяльності підприємств зумовлює необхідність розуміння сутності та особливостей управління підприємством торгівлі з урахуванням фактору сезонності. Дослідженням впливу фактора сезонності займалися такі вітчизняні науковці як Бутакова М.М., Артемова Е.Н., Козлова В.А., Чинарова Е.А.. Проте в наукових працях цих авторів, недостатньо розкрито проблема сезонності та її особливий вплив на діяльність підприємств торгівлі, тому є потреба більш глибокого дослідження цього питання.

МЕТА РОБОТИ

Визначення впливу сезонності на діяльність підприємств оптової торгівлі та виявлення методів розрахунку задля мінімізації впливу фактору сезонності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

В сучасних умовах нестабільної ринкової ситуації перед підприємством постає питання про виявлення резервів підвищення ефективності діяльності підприємства та вияві факторів негативного впливу, проаналізувавши діяльність підприємств було виявлено, що особливий вплив має сезонність.

Що таке сезонний фактор "сезонність"? Це заплановане і регулярне відхилення продажів товару від середньостатистичних значень [1].

Вплив сезонності спостерігається в багатьох галузях, її вплив є важливим для підприємства, тому пріоритетною функцією багатьох підприємств є визначення впливу цього фактору і відповідно мінімізація його негативного впливу. Сезонні коливання товарообороту, як правило, негативно впливають на такі показники господарської діяльності торговельних підприємств як продуктивність праці, ефективність використання матеріально-технічної бази, якість обслуговування покупців, витрати на зберігання сезонних товарів, природні втрати, більшою

частиною ці показники характеризують таку галузь господарської діяльності, як торгівля. Пріоритетну нішу в торгівлі займає оптова торгівля, не зважаючи на те, що сезонний вплив відчутний в усіх сферах торгівлі, особливий вплив відчутний в галузі оптової торгівлі. На жаль, в працях багатьох авторів, що вивчали вплив сезонності на торгівлю не було розкрито дане питання адже один з ключових методів ослаблення цих негативних впливів – це те, що торговельні підприємства повинні більш широко застосовувати сезонну диференціацію торгових націнок (знижок) на деякі товари, що в певній мірі впливає на регулювання попиту і пропозиції, але підприємства оптової торгівлі ці методи не передбачені за причин специфіки праці таких підприємств.

Оптова торгівля – це форма економічних зв'язків між підприємствами й організаціями, які здійснюються з метою доведення товарів від підприємства-виробника до роздрібно торгівлі або підприємств-споживачів. Цей вид діяльності існує на початковому етапі товарного обігу і за своєю економічною суттю являє собою процеси продажу товарів для подальшого його перепродажу або переробки, а за матеріальним змістом – це додаткові виробничі процеси у формі обігу, пакування, транспортування тощо [2].

Крім сукупності основних функцій оптова торгівля виконує також цілий комплекс допоміжних, пов'язаних з інфраструктурним забезпеченням гуртового продажу матеріальних благ, функцій. Важливим є також вироблення плану продажів, і забезпечення цього плану, що є гострим питанням в поточній економічній ситуації для підприємства. Невірно складений план приводить збитків прямих як у випадку надлишкового зберігання товару на складі, так і непрямым в разі нестачі товару на складі, що призводить до упущеної вигоди, погіршення сервісу, і, навіть, зайвим виплатам бонусів менеджерам з продажу.

Одна з проблем, які сильно впливають на складання плану – сезонність продажів деяких товарів. Одні товари, наприклад кросівки для бігу, влітку більш популярні, ніж взимку. А ось обігрівачі продаються краще в холодну пору року. Ці товари сезонні.

Причини сезонних коливань товарообороту пов'язані головним чином із особливостями пропозиції товарів і попиту покупців у різні періоди року. Що стосується сезонності пропозиції, то вона зумовлена сезонністю виробництва окремих товарів і, в першу чергу, сільськогосподарських продуктів.

В той же час сезонні коливання попиту на товари відбуваються під впливом наступних груп факторів: сезонних змін грошових доходів населення; змін потреб населення у товарах в залежності від кліматичних умов різних пір року; соціально-побутових факторів.

Яскраво виражену сезонність мають грошові доходи сільського населення, що обумовлено сезонністю сільськогосподарського виробництва. Із соціально-побутових факторів значний вплив на попит мають різноманітні свята.

Розбрід вносить так само нестабільна макро-економічна ситуація, що також зазнає впливу сезонності, коли інфляція штовхає ціни вгору, а

знижується купівельний попит змушує знижувати продажі в кількісному вираженні. У цьому випадку виникає необхідність проведення додаткових розрахунків задля визначення впливу сезонності та зменшення її негативного впливу у цьому нам допоможе коефіцієнт сезонності.

Коефіцієнт сезонності – це величина, на яку збільшуються / зменшуються продажі в порівнянні з середніми в певний період часу.

Коефіцієнт сезонності застосуємо для різних періодів. Це може бути тиждень, тоді коефіцієнт присвоюється для кожного дня тижня. Наприклад, в продуктовому магазині попит зростає до вихідних, значить для суботи та неділі коефіцієнт сезонності буде вище. Для прогнозування попиту із застосуванням коефіцієнта сезонності по днях тижня необхідно щоб поставки здійснювалися кілька разів на тиждень.

Для більшості товарів застосовують коефіцієнти сезонності для кожного місяця. У даному випадку для розрахунку коефіцієнтів використовують помісячну статистику продажів, а отримані коефіцієнти використовують для прогнозування попиту на кілька місяців вперед.

Для розрахунку коефіцієнтів рекомендовано розраховувати в штучному вираженні. Якщо ви розрахуєте в грошовому вираженні, то кількість факторів, що впливають збільшується багаторазово і це, крім того що збільшить обсяг розрахунків, ще й сильно збільшить шанс помилки.

Розрахувати річні коефіцієнти сезонності досить просто – необхідно взяти середні місячні продажі на кінець року (сума продажів на рік, поділений на кількість), а потім, для кожного місяця, розрахувати відхилення фактичного обсягу продажів від середньорічного.

Різниця між споживанням в місяць та середньорічне споживання – це сезонний коефіцієнт.

Але завдання – не розрахувати коефіцієнти, а розрахувати план продажів, згідно з поточними фактичними значеннями продажів на рік. Припустимо, що ми проводимо аналіз в кінці квітня 2017 р. та розраховуємо план продажів на травень 2017 р. Завдання – зрозуміти, скільки ми повинні продати на травень, з урахуванням поточних фактичних обсягів продажів і сезонності. Для цього кожен з місяців поточного року наведемо до єдиної бази, прибравши з них сезонний коефіцієнт, які ми знаємо.

Щоб збільшити якість роботи з сезонністю, необхідний перерахунок і річних сезонних коефіцієнтів за попереднього року, щодо виявлених трендів. Але при небажанні проводити великий обсяг обчислень, навіть таке невелике уточнення за поточним роком вже здатне якісно поліпшити планування.

Важливо, що ці розрахунки проводилися і коригувалися регулярно, згідно з фактичними даними, щоб отримати найбільш адекватний план продажів і розуміти те, яким чином ви його забезпечите і контролюєте.

Розрахунок ведеться не по місяцях, а по тижнях, або, навіть, по днях. На цільові значення впливають більше факторів. А модель прогнозу виходить за звичайні середні розрахунки.

Враховуючи також, що на багатьох підприємствах здійснюється торгівля різною продукцією, яка має свої особливості, задля коригування даних доцільним є ранжування асортиментного портфелю для детального вивчення впливу фактора сезонності на діяльність підприємства оптової торгівлі.

Під асортиментним (товарним) портфелем виробничого підприємства розуміють сукупність всіх товарів (товарних груп, видів і різновидів товарів), для випуску яких є можливості в рамках організаційно-економічних і технологічних умов даного виробництва.

Для підприємства оптової торгівлі асортиментний (товарний) портфель можна розглядати як сукупність асортиментних позицій (груп), що характеризуються різним рівнем рентабельності, знаходяться на різних стадіях життєвого циклу, і, як наслідок, мають різні перспективи на ринку. Оцінка частки асортиментної позиції (групи) у загальному обсязі товарообороту дозволяє встановити її місце в загальних витратах споживачів на придбання товарів. Дослідження товарної структури товарообороту підприємства оптової торгівлі дозволяє здійснити ранжування асортиментних позицій (груп) за ступенем їх значущості (вкладу) в загальний обсяг товарообороту.

Здійснити ранжування асортименту за різними параметрами дозволяє метод АВС-аналізу (оборотновартісний аналіз). Він базується на так званому принципі Парето, який виходить з того, що за 20 % наслідків відповідає 80 % причин. Засновником ідеї є доктор Дзожеф Джуран, який винайшов універсальний принцип під назвою «vital few and trivial many» («важливого – мало, звичайного – багато») [3].

Віднесення асортиментної позиції (групи) до категорій А, В і С для підприємства оптової торгівлі рекомендується проводити за такими співвідношеннями відсотків:

1) категорія А – найбільш важливі товари, які займають 50% в загальному обсязі товарообороту;

2) категорія В – «середні» за важливістю товари, які займають 30% від загального обсягу товарообороту;

3) категорія С – «проблемні» товари, які займають 20% від загального обсягу товарообороту.

По товарах категорії А рекомендується проводити повну інвентаризацію не рідше одного разу в квартал, можливою також є вибіркова інвентаризація періодичністю раз на місяць. Необхідно постійно відслідковувати попит на такі товари, обсяги замовлених партій, розмір страхового запасу, періоди оборотності запасів. Товари категорії В у меншому ступені важливі для підприємства роздрібною торгівлі і вимагають звичайного контролю, налагодженого обліку (можливо, щомісячного). Для них застосовуються такі ж самі заходи, що і для категорії А, але вони здійснюються рідше. Для товарів категорії С обсяги партій замовлення і страхового запасу можуть бути великими, оскільки зберігання крупних партій товарів цієї категорії не тягне за собою суттєвих витрат. Інвентаризацію запасів товарів категорії С можна проводити раз у півроку. Зазначимо, що категорія С, в свою чергу, може бути деталізована на категорії С1 та С2.

Рекомендується здійснювати ранжування асортиментних позицій (груп) за розглянутою методикою щоквартально. Здійснивши додаткове ранжування асортиментних позицій (груп) за представленою вище методикою АВС-аналізу за критерієм обсягу прибутку, можна поєднати отримані результати. Зазначимо, що у зв'язку із складністю обчислення потоварних витрат обігу, при проведенні АВС-аналізу за додатковим параметром в його якості доцільно використовувати валовий прибуток, тобто суму торговельних надбавок, отриманих від реалізації товарів (різниця між товарооборотом і витратами на закупівлю товарів), яку можна назвати комерційним доходом. За результатами побудови матриці BCG виділяються чотири групи товарів (відповідно до попадання конкретного товару у відповідний квадрант): «зірки», «дійні корови», «дикі кішки», «собаки». Для кожної із цих груп існує пріоритетна стратегія. Крім того, по матриці BCG можна відслідковувати зміни положень товарів у динаміці. Різні траєкторії руху товарів у матриці дозволяють оцінити дієвість поточної роботи з асортиментом та при необхідності виробити план дій по виправленню несприятливих тенденцій. Тому даний вид аналізу необхідно проводити регулярно, не рідше 1 разу на квартал. Крім того, такий вид аналізу дозволяє збалансувати асортимент підприємства, проаналізувати потенціал існуючого асортиментного портфеля і виробити стратегії подальшої роботи з ним. В ідеалі він повинен містити товари, що приносять фінансовий прибуток, і товари, що перебувають на стадіях впровадження або росту, які забезпечать довгострокову прибутковість.

Отже, після прорахунку більш детального за допомогою асортиментного портфелю ми маємо змогу робити конкретні рекомендації. Наприклад: зберігання – можна сформувати додаткову карту затрат за порами року, за допомогою якої ми маємо можливість оптимізувати роботу підприємства розподіливши витрати за врахування сезонності потреб у зберіганні; транспортування – сезонність впливає на транспортування, за особливих умов у певні періоди року затрати на транспортування значно підвищуються: у зимовий період для зберігання оптимальної температури необхідно витратити більше палива, що збільшує статтю затрат, у літній період зберігання оптимальної температури потребує також використання додаткового палива.

ВИСНОВКИ

Отже, можна зробити висновок, що сезонність – як поняття, що характеризує регулярно повторювані явища і їх зміни у динаміці, які можуть викликатися різними причинами, в тому числі пов'язаними зі зміною пір року, може впливати суттєво на діяльність підприємства особливо, якщо діяльність підприємства пов'язана з реалізацією товарів споживання, особливий вплив спостерігається на діяльність оптової торгівлі. Оптова торгівля виконує цілий комплекс допоміжних функцій, пов'язаних з інфраструктурним забезпеченням гуртового продажу матеріальних благ, функцій, тому особливим є вплив сезонності на діяльність підприємств оптової

торгівлі. Сюди належать заходи, що сприяють збереженню матеріальних цінностей в ході транспортування вантажів, забезпечують сезонне і тимчасове зберігання на гуртових підприємствах, фасування і підсортування, подрібнення і розукomплектування товарних партій відповідно до вимог клієнтів споживчого ринку або інших оптових покупців.

Всі ці функції зазнають значні ускладнення через вплив фактору сезонності. Але, як будь-які фактори сезонності можна передбачити, тим самим зменшити її вплив. Проаналізувавши вплив сезонності на продаж продукції підприємства оптової торгівлі, можна зробити висновок, що фактор сезонності, безумовно, є найважливішим чинником, що впливає на обсяги продажів. Тому підприємство повинно постійно проводити аналіз задля визначення картини об'єму реалізації і визначенню негативного впливу через сезонність на цю реалізацію. Слід зазначити, що сезонність не варто розглядати тільки як негативне явище. Завдяки аналізу ринку збуту і правильному стимулюванню продажів, можна привести до ще більших продажів, а як наслідок, до зростання чистого прибутку підприємства. Також гарним інструментом можуть стати новітні технології, які

завдяки автоматизації багатьох зайвих процесів через дистанційні системи керування, зможуть не тільки підвищити ефективність діяльності працівників, а стати інструментом розширення ринків збуту, що також призведе до зростання прибутку підприємства та ефективності його діяльності на всіх ланках.

Список використаних джерел

1. Валаева Т.Ф. Экономика, организация и планирование производства / Е.М. Коростелёва, Е.А. Хруцкий – М.: Экономика, 2001. – 54 с.
2. Економіка торгівлі. Марцин В.С. Режим доступа: http://pidruchniki.com/1584072015249/ekonomika/ekonomika_torgivli
3. Панкратов, Коммерческая деятельность. / Панкратов - М.: ИВЦ «Маркетинг», 2003 – 85 с.
4. Мескон М. Основы менеджмента: Пер. с англ. / М. Альберт, Ф. Хедоури /Общ. ред. и вступ. ст. Л.И. Евенко.. – М.: Дело, 2004–75с.
5. Романова, Л.В.. Управління підприємницькою діяльністю: навч. посіб. / Л.В. Романова; М-во освіти науки України. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.– 240 с.

ТАЗИТДИНОВА

Вікторія Андріївна
viktoriya.tazitdinova@mzeid.in

УДК 339.5

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ І КОНТРОЛЮ ІМПОРТНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІREGULATION AND CONTROL MECHANISMS OF IMPORT
ACTIVITY

студент, Одеського навчального
політехнічного університету

Стаття присвячена визначенню змісту імпоротної діяльності та імпоротної операції. В статті проаналізовано механізми регулювання і контролю імпоротної діяльності.

Статья посвящена определению импортной деятельности и импортной операции. В статье проанализированы механизмы регулирования и контроля импортной деятельности.

The article is devoted to the definition of the content of import activities and import operations. The article analyzes the mechanisms of regulation and control of import activities.

Ключові слова: імпортна діяльність, регулювання імпоротної діяльності, контроль імпоротної діяльності

Ключевые слова: импортная деятельность, регулирование импортной деятельности, контроль импортной деятельности

Keywords: import activity, regulation of import activity, control of import activity

ВСТУП

Діяльність кожного господарюючого суб'єкта в сучасних економічних умовах є предметом уваги широкого кола учасників ринкових відносин, які зацікавлені в результатах його функціонування. Тому формування та розвиток вітчизняної економіки залежить від вирішення проблеми зовнішньоекономічних зв'язків, тому що вони відіграють значну роль у національній економіці, істотно впливають на темпи економічного росту в Україні. Ефективне управління імпортними операціями неможливе без науково-обґрунтованого підходу до розв'язання комплексу задач їх інформаційного забезпечення, які вирішуються в системі обліку і аналізу. Саме тому ця стаття присвячена механізму проведенню імпортних операцій.

Проблема сучасного стану проведення імпортних операцій в Україні є досить актуальною на даний момент. Найбільш ґрунтовно ця проблема розглянута у працях таких вітчизняних вчених: Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, Л.О. Кадуріної, М.В. Кужельного, Є.В. Мниха, М.С. Пушкаря, В.В. Сопка, М.Г. Чумаченка та інших.

МЕТА РОБОТИ проаналізувати і оцінити механізм регулювання імпортних операцій в Україні, уточнити місце і зміст імпортних операцій у системі зовнішньоекономічної діяльності та конкретизувати економічно-правове значення і сутність імпортних операцій.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та Міжнародні стандарти аудиту. При проведенні дослідження використано методи структурно-

логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог Міжнародних стандартів аудиту та законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Здійснювати операції пов'язані з зовнішньоекономічною діяльністю підприємства можуть лише висококваліфіковані спеціалісти, які знають міжнародні правила розрахунків, а також володіють нормативною базою по регулюванню порядку проведення операцій в іноземній валюті в Україні та за її межами. Імпортні операції залишаються основним джерелом валютних надходжень підприємств-резидентів. Створення у сфері імпортних операцій сприятливих законодавчих та податкових умов для українських підприємств буде стимулювати збільшення обсягів притоків іноземної валюти в державу.

У загальному розумінні імпорт - (імпорт товарів) - це купівля українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів із ввезенням їх на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

Імпортна операція – комерційна діяльність, що пов'язана з закупівлею та ввезенням в Україну іноземних товарно-матеріальних цінностей для їх наступної реалізації на внутрішньому ринку або використання у виробничо-господарській діяльності.

До імпортних операцій відносяться: придбання товарно-матеріальних цінностей від іноземних постачальників на умовах комерційного кредиту; ввезення товарно-матеріальних цінностей або отримання послуг в порядку бартерних угод; ввезення товарів в рахунок централізованих імпортних закупок; придбання товарно-матеріальних цінностей та послуг з оплатою готівкою; отримання товарно-мате-

ріальних цінностей та послуг в якості безоплатної допомоги.

Вихід на міжнародний рівень суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності повинен забезпечити зміцнення їх фінансово-економічного становища та становища держави в цілому. Сприяти цьому повинні сучасні підходи до управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, які базуються на економічному обґрунтуванні кожної операції, оцінки ефекту і ефективності від її здійснення. Досвід діяльності підприємств України на зовнішньому ринку підтверджує необхідність врахування його особливостей при оцінці вигідності зовнішньоекономічних операцій та проектів. Слід враховувати перспективну зміну попиту на продукцію та можливість зміни обсягу виробництва, коливання світових цін на ресурси та готову продукцію, зміну витрат на виробництво зі зміною обсягу випуску продукції. Врахувати всі чинники надзвичайно важко, а в багатьох випадках і неможливо. Але із збільшенням кількості врахованих чинників достовірність результатів розрахунків зростає.

Складність зовнішньоекономічних операцій не дає змоги жорстко формалізувати всі чинники впливу, в зв'язку з чим система розрахунків не обов'язково повинна мати єдиний критерій. Можливе існування двох і більше критеріїв залежно від інтересів залучених до проекту учасників.

Успіх проведення імпорتنих операцій та реалізація міжнародних проектів залежить не лише від достовірності економічної оцінки, а й від досвіду, інтуїції, знань спеціалістів та керівників, відповідальних за їх здійснення. Важливим при цьому є використання аналогів та попереднього досвіду, володіння інформацією про партнерів, вміння вести переговори. Самі по собі розрахунки не гарантують успіху, але є відправною точкою при прийнятті рішень.

Товари, що імпортуються на територію України, підлягають обов'язковій сертифікації на їх відповідність фармакологічним, санітарним, фітосанітарним, ветеринарним та екологічним нормам, якщо такі вимоги діють і щодо аналогічних товарів національного виробництва згідно з законами України.

Імпортні товари можна придбати на різних умовах поставки, передбачених міжнародними правилами «Інкотермс-2010». Облік імпорتنих товарів ведеться у фактурній вартості, під якою розуміють вартість самого товару, вартість тари й упаковки, яка оплачується іноземному постачальникові відповідно до контракту. Імпортну (фактурну) вартість товару, яку зазначають у рахунку-фактурі іноземного постачальника, визначають з умов поставки товару.

На товари, що ввозяться на митну територію України, нараховуються митні збори. Ставки митних зборів залежать від виду товару та нараховуються у відсотках до фактурної вартості товару.

Мито та митні збори, не сплачені своєчасно або у терміни, на які було надано відстрочку, стягуються згідно з розпорядженням митних органів в обов'язковому порядку. При цьому нараховується пеня починаючи з першого дня настання терміну погашення заборгованості до дати її сплати включно у таких

розмірах: з мита – 0,5% за кожний день прострочення; з митних зборів – 0,5% за кожний день прострочення. Надмірні суми сплаченого мита та митних зборів підлягають поверненню власнику за його вимогою протягом року з моменту митного оформлення.

Товари, що ввозяться в Україну, обкладаються податком на додану вартість та акцизним збором (підакцизні товари) за ставками згідно з чинним законодавством. Оподаткуванню підлягають імпорتنі товари, ввезені суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, а також громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи. Ці товари можуть використовуватись для власних і виробничих потреб, реалізації у вільному обігу; мати статус імпортованих тимчасово, а також таких, що ввезені на правах комісії та реекспортовані незалежно від країни походження. Кошти з кожного виду платежу (ПДВ та акцизний збір) перераховуються окремими платіжними документами (платіжними дорученнями з відмітками банку про сплату, прибутковими ордерами та векселями авізованими) у національній валюті України і надходять на депозитні рахунки митних органів, звідки перераховуються до Державного бюджету. Об'єктами оподаткування ввезених на територію України товарів є:

- для акцизного збору на підакцизні товари – їх митна вартість, визначена за курсом Національного банку України на дату подання вантажної митної декларації в митний орган з урахуванням фактично сплачених сум мита та митних зборів;

- для податку на додану вартість – їх митна вартість, визначена за курсом Національного банку України на дату подання вантажної митної декларації в митний орган з урахуванням фактично сплачених сум мита, митних зборів та акцизного збору (з підакцизних товарів).

Підставою для нарахування і сплати податку на додану вартість та акцизного збору є вантажна митна декларація (ВМД), де нараховані суми ПДВ і акцизного збору показуються окремими рядками (нарахування податку на додану вартість та акцизного збору, що підлягають сплаті, проводиться у графі 47 ВМД та у додаткових аркушах до неї).

При укладанні контрактів на імпорт товарів в Україну резидент повинен використовувати такі форми розрахунків з нерезидентами, які передбачені міжнародною практикою, з урахуванням чинного законодавства України на момент здійснення розрахунків. Вибір конкретної іноземної валюти та форми розрахунків за зовнішньоторговельним контрактом визначається за згодою сторін та фіксується в умовах контракту.

Законодавством України закріплена можливість застосування методів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності. Використання обох цих методів відповідає загальносвітової практиці. За допомогою митно-тарифного регулювання більшість країн світу вирішують питання захисту національного виробника, поповнення державного бюджету та питання економічної безпеки країни взагалі.

Відповідно до ст.3 Закону України «Про Єдиний

митний тариф», єдиний митний тариф – це систематизований збір ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі цієї території. Єдиний митний тариф України встановлює на єдиній митній території України обкладення митом предметів, що ввозяться на митну територію України або вивозяться з цієї території. Ставки Єдиного митного тарифу України є єдиними для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, організації господарської діяльності та територіального розташування, за винятком випадків, передбачених законами України та її міжнародними договорами.

Застосування тарифних заходів ґрунтується на нормативних положеннях Митного кодексу, Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», а також Закону України від 15.02.1992 р. «Про Єдиний митний тариф» та Гармонізованої системи опису та кодування товарів, введеної Брюссельською конвенцією в 1983 р., яка являє собою номенклатуру, котра включає товарні позиції і субпозиції та цифрові коди, що до них належать, згруповані за певними ознаками за групами та розділами. Та базується на міжнародно-визнаних нормах і розвивається у напрямі максимальної відповідності до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і правил митної справи.

ВИСНОВКИ

Заходи щодо регулювання імпорту товарів (продукції) в Україну є однією з складової економічної політики. І ці заходи головним чином базуються на імперативних мірах, які чітко встановлені чинним законодавством України та можуть включати в себе квотування, ліцензування, а також встановлення певних вимог щодо відповідності товару певним нормам, якісним характеристикам і т.д. Ефективна імпортна політика стратегія повинна спиратися на найбільш вигідні торговельні контракти, що дозволяють максимізувати прибуток.

Жодне підприємство не в змозі функціонувати та провадити здорову та корисну імпорتنу стратегію не маючи належного рівня розвитку фінансово-господарської діяльності. Здійснюючи зовнішньоекономічну політику держава застосовує економічні і адміністративні методи. Для більш ефективного здійснення регулювання в області зовнішньоекономічної діяльності державі необхідно приділяти більше уваги підвищенню ефективності іноземних капіталовкладень в цілому для економіки України, що забезпечить створення сприятливого інвестиційного клімату.

Щоб досягти збалансованості економіки і рівноваги внутрішнього ринку України, стимулювання прогресивних змін в економіці, створення сприятливих умов для входження економіки України в

систему міжнародного поділу праці, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинно забезпечити захист всіх економічних інтересів України і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Щоб успішно витримувати конкуренцію на світових ринках, вистояти в боротьбі за ринки збуту своєї продукції Україні необхідно: підвищити ефективність економіки, яка базується на розвитку ринкових відносин; всебічно збільшувати імпорتنу спрямованість зовнішньоекономічної діяльності; забезпечувати перехід до розрахунків з зарубіжними партнерами у вільноконвертованій валюті; удосконалити концепцію розвитку імпорتنих операцій.

Для того щоб уникнути негативних обставин в боротьбі за ринки збуту, суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності потрібно постійно слідкувати за змінами, які відбуваються в механізмі зовнішньоторговельного регулювання, знати відмінності національних митних режимів, норми та правила, які вводяться міжнародними угодами. Тобто, сутність державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків міститься у забезпеченні гармонії інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Решетняк К.Е. Експортно-імпортні операції як основа зовнішньоекономічної діяльності підприємства / К.Е. Решетняк // Управління розвитком. – 2012. – №3(124). – С.30–32.
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: від 16.04.1991 р.
3. Закон України «Про Єдиний митний тариф»: від 18.02.1992 р.
4. Митний кодекс України: від 01.01.2003 р.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність – Закон України N 4496-VI (4496-17) від 13.03.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 2
6. Шкурупій О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: [навч. посібник] / О.В. Шкурупій, В.В. Гончаренко, І.А. Артеменко. – К.: Центр учбової літератури, 2012.
7. Тюріна Н.М. Основи зовнішньоекономічної діяльності: [навч. посібник] / Н.М. Тюріна, Н.С. Карвацка. – К.: Центр учбової літератури, 2013.
8. Решетняк К.Е. Експортно-імпортні операції як основа зовнішньоекономічної діяльності підприємства / К.Е. Решетняк // Управління розвитком. – 2012. – №3(124). – С.32.
9. Зінь Е.А. Основи зовнішньоекономічної діяльності [підручник] / Е.А. Зінь, Н.С. Дука. – К.: Кондор, 2009. – 432 с.
10. Козик В.В. Зовнішньоекономічні операції і контракти: [навч. посіб.] / В.В. Козик, Л.А. Панкова, Я.С. Карп'як, О.Ю. Григор'єв, А.О. Босак. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К: Центр навчальної літератури, 2010. – 608 с.

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

ГЕНЕРАЛЬНІ ЯКОСТІ СУКУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДАНИХ ПІДСИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ У ФУНКЦІОНАЛЬНО РОЗВИНУТИХ СИСТЕМАХ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ (ОБ'ЄДНАНЬ) КРАЇНИ

GENERAL QUALITIES OF INFORMATION DATA COMPLETENESS OF INTEGRATED ECONOMIC DIAGNOSTICS SUBSYSTEM IN FUNCTIONALLY DEVELOPED SYSTEMS OF STRATEGIC MANAGEMENT OF COUNTRY ENTERPRISES (ASSOCIATES) ACTIVITY

У статті обґрунтовано завдання раціонального визначення складу базових масивів підсистеми. Доведено, бази даних функції інтегрованої економічної діагностики притаманні основні особливості, які відрізняють її від інших інформаційних сукупностей функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю підприємств та об'єднань.

В статье обоснована задача рационального определения состава базовых сосредоточений подсистемы. Доказано, базе данных функции интегрированной экономической диагностики присущи основные особенности, которые отличают её от других информационных совокупностей функционально развитой системы стратегического управления деятельностью промышленных предприятий и объединений.

In the article the problem of rational determination of basic array subsystem is proved. The database features integrated of economic diagnostics main characteristic features which distinguish it from other populations functionally advanced information system strategic management of enterprises (associations) is grounded.

Ключові слова: база даних, виробниче об'єднання, діяльність, інтегрована економічна діагностика, основна, особливість, підприємство, підсистема, система стратегічного управління та функціонально розвинута

Ключевые слова: база данных, деятельность, интегрированная экономическая диагностика, объединение, основная, особенность, промышленное предприятие, система стратегического управления, функция

Keywords: database, and production association, activity, is integrated economic diagnostics, basic, peculiarity, undertaking, subsystem that, of the strategic management the system of, is functionally developed, function and target

ВСТУП

Практика і проведені дослідження праць вчених-економістів [1-10] та інших, свідчать, що проектуванню структури сукупності даних підсистеми інтегрованої економічної діагностики має передувати ретельне дослідження структури вихідної і вхідної інформації. Структура сукупності даних повинна проектуватися таким чином, щоб мінімізувати час на реалізацію економіко-аналітичних запитів, не викликаючи при цьому істотного збільшення обсягу пам'яті, зайнятої під базові зосередження. У процесі проектування необхідно домогтися того, щоб структура сукупності (бази) даних дійсно відповідала вимогам наявності та доступності відповідної інформації в усіх випадках. Передбачувана структура, яка не задовольняє вимогам з формування вихідної інформації, повинна модифікуватися. При цьому бажано уникати включення одного і того ж елемента методу даних паралельно у кілька сегментів бази, ін.

МЕТА РОБОТИ

Проектуючи структуру сукупності (бази) даних підсистеми, слід брати до уваги ту обставину, що деяка частина інформації може використовуватися часто, інша ж частина даних, навпаки, буде викорис-

товуватися рідко. Тому, інформація, яка відноситься до одних й тих же комплексно аналізованих та оцінених об'єктів, може диференціюватися на кілька зосереджень (масивів), які мають різну структуру фраз і зберігаються у різних місцях фізичної пам'яті. Звідси виникає завдання раціонального визначення складу базових зосереджень підсистеми, тобто мова повинна йти про таке об'єднання скупчень у групи або їх локалізації, які б забезпечували оптимальну величину витрат часу на актуалізацію зосереджень й вирішення завдань підсистеми. Об'єднуючи за певними параметрами масиви у групи, можна зменшити час за рахунок скорочення тривалості роботи програм відкриття і закриття масивів, але при цьому можуть виникнути додаткові витрати часу, пов'язані із переглядом ділянок даних об'єднаних скупчень, які не використовуються при вирішенні конкретних економіко-аналітичних завдань. Необхідно усі базові масиви підсистеми системи управління диференціювати за такими групами, щоб сумарний час їх актуалізації та зчитування у оперативну пам'ять при вирішенні завдань інтегрованої економічної діагностики був мінімальним, ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічним базисом статті висту-

пає діалектичний метод і положення теорії діагностики та системи управління. У процесі дослідження знаходили використання наступні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретико-методологічного узагальнення й формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні теоретичних і практичних методик функції діагностики й системи управління); *економіко-статистичний*, *розрахунково-конструктивний*, *порівняльний* (при аналізі стану діагностики та управління); *групування* (з метою надання оцінки практики діагностики, управління) тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Створення у системі управління сукупності даних функції інтегрованої економічної діагностики у обсязі, який дозволяє досить повно реалізувати її цілі, за попередніми розрахунками розробників, зажадає близько 300 Мбайт пам'яті зовнішніх запам'ятовуваних пристроїв. При цьому організація базових зосереджень (масивів), підсистеми на машинних носіях може бути дисковою. В умовах, коли на великих промислових підприємствах і у виробничих об'єднаннях створюються системи, які управляють групами цехів та навіть окремими цехами, які базуються на своїх обчислювальних комплексах, при проектуванні сукупності даних функції інтегрованої економічної діагностики повинне бути вивчено і вирішено питання про можливу її децентралізацію. Позитивне вирішення цього питання обумовлюється тим, що у підсистемі є блоки діагностики, орієнтовані виключно на рішення економіко-аналітичних задач для цехів основного й допоміжного виробництва. У цих умовах одним із факторів, який визначає розподіл окремих частин сукупності даних функції, буде місце формування даних і найбільш інтенсивного їх використання тощо.

При вирішенні даного питання повинні прийматися до уваги наявні ресурси пам'яті центрального процесора та цехових машин електронних цифрових, їх швидкодія, швидкісні можливості каналів зв'язку між цеховими і центральною машин електронних цифрових. Оскільки на рівні цехових систем управління у більшості випадків передбачається використання машин електронних цифрових, тоді для управління проектованими розподіленими сукупностями даних функції єдиної економічної діагностики представляється доцільною мережева конфігурація машин електронних цифрових, яка б характеризувалася повною відсутністю ієрархії. Однак, у даний час із огляду на наявну програмну та частково апаратну несумісність практично поки неможливо створити розподілену сукупність даних підсистеми з ефективною взаємодією її частин. У цих умовах на цеховому рівні створюються замкнуті сукупності (базис) даних, які не мають ефективного інформаційного обміну із верхнім рівнем. Зазначена вимога виконується лише у разі, коли на цеховому рівні використовуються сучасні моделі машин електронних цифрових. Дослідження показали, що сукупності (базис) даних цехового рівня повинні створюватися за тією ж структурою, що і сукупність (база) даних на рівні підприємства, тільки номенклатура їх даних повинна обмежуватися показниками, необхідними

для діагностики діяльності внутрішніх підрозділів.

ВИСНОВКИ

В узагальненні викладеного можна зробити висновки, сукупності (базис) даних підсистеми інтегрованої економічної діагностики притаманні такі основні особливості, які відрізняють її від інших інформаційних сукупностей системи стратегічного управління діяльністю підприємств та об'єднань: широта використовуваної інформації (у процесі здійснення діагностики використовуються планова і нормативна інформація, інформація бухгалтерського обліку та звітності, довідкова та технологічна інформація та інша); великий обсяг інформації (обсяг інформації, яка забезпечує комплексність проведеної діагностики, зростає у зв'язку із тим, що діагностика діяльності підприємств проводиться у різних, взаємозв'язаних між собою тимчасових інтервалах, а також у зв'язку із тим, що потрібно накопичення даних у динамічних рядах зі збереженням зв'язків між даними, які відносяться до різних часових періодів); складність зв'язків між базовими даними (структура інформації у сукупності (базис) даних підсистеми визначається системою об'єктів управління, опосередкованих системою показників, із одного боку, і методологією діагностики – із іншого, тому мінімізація базової інформації передбачає наявність складних зв'язків між даними); багатоаспектність обробки інформації, яка зберігається (економіко-аналітична інформація, яка отримується у результаті обробки початкових даних, повинна відповідати вимогам прийняття рішень при оперативному управлінні виробництвом, при розробці поточних та перспективних планів і інше). Вищезазначені особливості сукупності даних підсистеми діагностики пред'являють і відповідні вимоги до вибору системи для управління нею й ін.

Список використаних джерел

1. Давыдов, А.А. Модульный анализ и конструирование социума / А.А. Давыдов. - М.: Российская академия наук. Институт социологии, 1994. - 192с.
2. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: монографія / за загальною редакцією А.Е. Воронкової. - Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. - 448 с.
3. Карлоф, Б. Деловая стратегия / Б. Карлоф. - М.: Экономика, 1991.-239с.
4. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства / М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко та інші. - Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. - 144с.
5. Піддубна, Л.І. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства: теорія та механізми забезпечення / Л.І. Піддубна. - Х.: «ІНЖЕК», 2011. - 400 с.
6. Пушкар, М. С. Контролінг - інформаційна підсистема стратегічного менеджменту/М.С. Пушкар, Р.М. Пушкар.- Тернопіль:Карт-бланш,2004.-370с.
7. Тикунов, А.В. Интегральные показатели пространственных моделей развития стран мира / А.В. Тикунов.- Москва: URSS ЛИБРОКОМ, 2009.-248с.
8. Хамел, Г. Конкурируя за будущее. Создание рынков завтрашнего дня / Г. Хамел, К.К. Прахалад; пер. с англ. - М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. - 288с.
9. Buckley, J. Fuzzy hierarchical analysis revisited /J. Buckley, T. Feuring, Y. Hayashi // European Journal of Operational Research. - 2001. - Vol.129. - P.48-64.
10. Markowitz, H.M. Portfolio Selection. Efficient Diversification of Investments / H.M. Markowitz. - Oxford; New York (N.Y.): Blackwell, 1991. - 384 p.

ГАЙДАРЖИЙСЬКА

Ольга Миколаївна

ЩЕПІНА

Тетяна Георгіївна

ОТРОШКО

Вікторія Петрівна

к.е.н., доцент, Національний
авіаційний університет

к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів, обліку і аудиту,
Національний авіаційний
університет

студент, Національний авіаційний
університет

УДК 336.717.12

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ В УКРАЇНІ

THE CAPITAL FORMATION FEATURES BY COMMERCIAL BANKS IN UKRAINE

У статті розглянуто теоретичні основи сутності капіталу банку, його функції, роль та значення в ресурсному забезпеченні банківських установ. Досліджено шляхи формування капіталу банку. Проведений аналіз існуючих проблем в банківській сфері України. Визначено позитивні та негативні сторони присутності іноземного капіталу в банківській системі країни. Обґрунтовано, що механізм формування капіталу банку може успішно функціонувати лише за умови оптимального використання його складових.

В статье рассмотрены теоретические основы сущности капитала банка, его функции, роль и значение в ресурсном обеспечении банковских учреждений; исследованы пути формирования капитала банка. Проведенный анализ существующих проблем в банковской сфере Украины. Определены положительные и отрицательные стороны присутствия иностранного капитала в банковской системе страны. Обосновано, что механизм формирования собственного капитала банка может успешно функционировать лишь при условии оптимального использования его составляющих.

The article covers theoretical bases of the Bank's capital itself, its functions, role and value in the provision of resource and banking institutions. The ways of the formation of the Bank's capital were investigated. The analysis of existing problems in the banking sector of Ukraine was held. The positive and negative sides of the presence of foreign capital in the banking system of the country were indentified. The mechanism of formation of bank's capital is proved to function successfully only under the condition of optimal use of its components.

Ключові слова: капітал; банк; власний капітал; іноземний капітал; регулятивний капітал банку; достатність капіталу банку

Ключевые слова: капитал; банк; собственный капитал; иностранный капитал; регулятивный капитал банка; достаточность капитала банка

Keywords: capital; bank; equity; foreign capital; the regulatory capital of the Bank, the Bank's capital adequacy

ВСТУП

Невід'ємним і важливим фактором зростання економіки країни є стійка, результативна та міцна банківська система. Саме вона є вагомим чинником, від стану та ефективності функціонування якої залежать інвестиційна активність і темпи економічного зростання держави.

Враховуючи реалії сьогодення банкам доводиться функціонувати в досить складний для країни час: економічна криза, війна на сході України, політична нестабільність. Також у фінансовій системі існує низка недоліків, які негативно впливають на економічну діяльність, ось чому аналіз формування капіталу банку є одним із основних питань, що впливає на стабільну та ефективну роботу банків. Перераховані проблеми тягнуть за собою низку наступних, серед яких відсутність досконалої нормативної бази та прозорості у діяльності банків, постійні обмеження та втручання у роботу банків тощо. Враховуючи все

вище зазначене, стає зрозумілим зростання уваги фахівців до способів формування банками власного капіталу, процесів його розподілу і використання. На актуальність даного питання також впливає той факт, що в сучасних умовах банки беруть на себе ризик недотримання достатнього розміру власного капіталу, що може викликати недовіру клієнтів.

Вкладник під капіталом банку розуміє показник надійності розміщення капіталовкладень, тому що у випадку банкрутства саме власний капітал є джерелом відшкодування збитків. З огляду на це величина власного капіталу є невід'ємним фактором стабільності функціонування банку. Відповідно, щоб досягти успіху на ринку банківських послуг, банкам варто направити зусилля на збільшення власного капіталу та приділити увагу нинішнім потребам розвитку банківського сектору в умовах дестабілізації.

У загальній теорії банківської справи питання особливостей формування капіталу комерційного

банку знайшли своє висвітлення у наукових працях таких вітчизняних учених, як М.Д. Алексєєнко, З.М. Васильченко, О.В. Васюренко, І.С. Гуцал, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, В.В. Коваленко, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, М.І. Савлук, Р.І. Тиркало та ін.

МЕТА РОБОТИ розгляд та аналіз особливостей формування капіталу вітчизняних банків на основі теоретичного узагальнення сутності капіталу, вивчення його функцій та складових.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою роботи є сукупність способів наукового пізнання та загальнонаукових принципів проведення дослідження, які ґрунтуються на фундаментальних положеннях і роботах учених-економістів з проблем стратегії формування капіталу банку. Інформаційною базою дослідження є теоретичні напрацювання вітчизняної та світової економічної науки, наукові праці вчених-економістів.

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах потужної економічної та системної фінансової кризи для банківського сектору економіки проблема недостатньої капіталізації стала особливо актуальною. Це пов'язано з тим, що на сьогодні практично всі країни з активними ринками банківських послуг стали висувати до банків підвищені вимоги до їх капіталізації, яка повинна бути адекватною до прийнятих ризиків та забезпечувати здатність банків компенсувати непередбачені збитки. Оскільки, як відомо, банківські установи із адекватною капіталізацією є більш стійкими до втрат та здебільшого здатні порівняно із недокапіталізованими банками надавати кредити роздрібним клієнтам та суб'єктам господарювання протягом усього циклу ділової активності, навіть у періоди її спадів.

Сучасна системна банківська криза продемонструвала уразливість та існуючі ключові суперечності банківської системи України – відсутність сприятливого інвестиційного клімату, недосконалість ринкового механізму, спекулятивну направленість більшості капіталовкладень, недостатньо привабливі інвестиційні проекти, і разом з цим нестача зацікавлених партнерів та дефіцит коштів. Отже, і діяльність банківських установ України є надто ризикованою, фінансові та операційні ризики банків мають системний характер і тому стримують кредитування реального сектора економіки, гальмують зростання доходності банківських операцій, що не дозволяє банківській системі України подолати системну кризу. Все це зумовлює необхідність збільшення банками обсягів капіталу, адекватних потребам економіки.

Як відомо, зростання рівня капіталізації банків сприяє посиленню довіри до банківської системи з боку населення та суб'єктів господарювання. Формування необхідного капіталу дає реальну можливість банківським установам здійснювати широкомасштабне кредитування та інвестування галузей національної економіки і, відповідно, не тільки сприяти розвитку цих галузей, а й отримувати сталі прибутки. Водночас розмір банківського капіталу та створення

відповідних резервів є важливим фактором підтримання ліквідності, фінансової стійкості та стабільності банківських установ.

Для сучасної недокапіталізованої банківської системи України розв'язання даної проблеми лежить у площині освоєння вітчизняними банками сучасних інструментів підвищення рівня капіталізації, що дозволить відновити фінансову стійкість і надійність окремих банків та банківської системи країни в цілому. Розуміння таких сучасних підходів базується на загальних теоретичних знаннях та розумінні основного функціонального навантаження банківського капіталу. Нагадаємо, що економічна сутність поняття «капітал» (нім. Kapital, франц. Capital, лат. Capitalis – головний, основний) означає багатство у формі грошових коштів, нерухомого майна, цінних паперів, яке використовується для самозростання [1]. Сутність економічної категорії капітал можна виразити через єдність матеріально-речового і суспільно-економічного аспектів. Найбільш повне і обґрунтоване визначення капіталу подано в Енциклопедії банківської справи України, де поняття капітал трактується: по-перше, як сума грошей, коштів, сукупність фінансових ресурсів, які використовуються у підприємстві; накопичені матеріальні ресурси і цінності; по-друге, капітал розглядається як економічна категорія, яка виражає обумовлені історично суспільні та виробничі відносини; як вартість, здатна до самозростання і приносить додаткову вартість в результаті використання найманої робочої сили [2, с. 455].

Поняття «банківський капітал» досить часто вживається вітчизняними та зарубіжними економістами, коли висвітлюються питання забезпечення фінансової стійкості банківської системи зокрема та економіки фінансовими ресурсами в цілому. Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених засвідчив, що в економічній літературі існують неоднозначні та різнопланові визначення поняття «банківський капітал» (табл. 1). У той же час визначення банківського капіталу в різноманітних регулюючих документах конкретизовані, але, на наш погляд, занадто вузькі.

Узагальнюючи, зазначимо, що за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку математичною формулою капіталу є різниця між активами та зобов'язаннями.

Розмір капіталу банку є важливою передумовою забезпечення його фінансової стійкості та надійності функціонування на ринку банківських послуг. Зважаючи на це капітал банку постійно перебуває під контролем органів банківського регулювання та нагляду. Недостатній рівень капіталу робить банківську систему залежною від короткострокових коливань макроекономічних умов її функціонування, схильною до ризику втрати ліквідності, кредитному та ринковому ризику. За кризових умов сьогодення підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків сприятиме зростанню фінансової стійкості банківської системи та відновленню кредитування реального сектора економіки.

Таблиця 1

Трактування економічної сутності поняття «банківських капітал»

Автор	Сутність поняття «банківський капітал»
О.В. Васюренко [3, с. 88].	Банківський капітал – це фонд ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку, і належать їм. Він складається зі статутного фонду, загальних резервів і фондів банку та нерозподіленого прибутку
В. Герасименко [4, с. 12].	Банківський капітал – це сукупний грошовий капітал, залучений банком з різних джерел, та використовується ним для проведення банківських операцій і утворює фінансові ресурси банку
А.Г. Завгородній [1, с. 334]	Банківський капітал – це сукупність грошових капіталів (власних та залучених), якими оперує банк, що у свою чергу приносять прибуток
Закон України «Про банки і банківську діяльність» [5]	Капітал банку – це залишкову вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.
Енциклопедія банківської справи [2, с. 455].	Банківський капітал – це сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які банк використовує у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій та отримання прибутку
Ф. Мишкін [6, с. 17]	Капітал – це різниця між сумою активів і пасивів, яка утворює чисті активи банку
А. М. Мороз [7, с. 41].	Банківський капітал – це власний капітал банку, який складається зі статутного, резервного та інших фондів, призначення яких полягає у забезпеченні фінансової сталості, комерційної і господарської його діяльності, а також нерозподілених прибутків поточного і минулого років
Д. Розенберг [8, с. 52].	Банківський капітал – це акціонерний капітал і довгострокова заборгованість
П. Роуз [9, с. 87].	Банківський капітал – це внесені власниками банку кошти, а саме: акціонерний капітал, резерви та нерозподілений прибуток
В.С. Стельмах [2, с. 455]	Банківський капітал – це сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних операцій та одержання прибутку. Складається з власного капіталу банку та залучених коштів

Вирішення проблеми формування капіталу банку потребує наявності джерел його нарощення, всю сукупність яких прийнято об'єднувати у дві групи:

- 1) внутрішні джерела;
- 2) зовнішні джерела.

Поділ джерел на зовнішні та внутрішні є певною мірою умовним, оскільки вони взаємопов'язані й один їх вид має прямий чи опосередкований вплив на інший вид. Особливо відчутним і значним є вплив внутрішніх джерел на зовнішні. Опосередкований вплив проявляється через вплив кон'юнктурного чинника (зовнішні джерела) на формування прибутку банку.

До зовнішніх джерел формування капіталу банку належать: емісія акцій, субординований борг, емісійний дохід, бонусна емісія, продаж активів і оренда деяких видів основних фондів, зокрема нерухомості. На етапі створення банку переважають саме зовнішні джерела формування капіталу, оскільки діяльність банку ще не спроможна забезпечити достатні для цього внутрішні ресурси. Капітал інвестують акціонери (засновники) банку у статутний капітал, за результатами розміщення та обігу акцій формуються емісійні різниці, за результатами роботи банку капіталізуються дивіденди, які ще не зареєстровані як статутний капітал, акціонери роблять додаткові внески. Вважається, що у процесі розвитку банку

статутний фонд, як зовнішнє джерело нарощення капіталу, перестає відігравати вирішальне значення в ролі постійної частки капіталу, отже, його питома вага у власному капіталі поступово зменшується. Зважаючи на той факт, що в Україні банки практично не сплачують дивіденди в грошовій формі, залучати нових акціонерів зі значними обсягами інвестицій їм досить важко. Тому у формуванні капіталу домінують внутрішні джерела.

До внутрішніх джерел формування капіталу банку можна віднести: нерозподілений прибуток, переоцінку основних засобів, розкриті резерви. Можливості використання внутрішніх джерел для формування капіталу банку пов'язані з: економічними умовами функціонування банків; особливостями процесів формування, вивільнення та спрямування капіталу до наступного циклу його відтворення; можливістю безпосереднього поповнення власного капіталу банку за рахунок реінвестування певної частини його чистого прибутку. Звідси можна зробити припущення, що внутрішніми джерелами власного капіталу банку виступають чистий прибуток і довгострокова прибуткова діяльність банку.

В капіталі банку доцільно виділити власний капітал. Власний капітал посідає вагоме місце у забезпеченні фінансової стійкості банку, та його здатність захистити кредиторів та вкладників від

несподіваних збитків, які може отримати банк в результаті надто ризикованої діяльності. Доволі складною вважається структура власного капіталу банку, що пов'язане з низкою обставин, а саме: з необхідністю дотримання певних економічних нормативів, потребою у формуванні резервів на випадок непередбачених ситуацій і різних фондів, призначених для реалізації політики розвитку банку. До складу власного капіталу відносять статутний (акціонерний, або пайовий) капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток. Збільшення власного капіталу банку є гарантією активізації його підприємницької діяльності, зміцнення фінансової стійкості, підвищення довіри клієнтів, розширення його кредитної та інвестиційної діяльності. Виключно методом нарощування власного капіталу банк має можливість підтримати становлення реального сектора економіки.

Головними функціями власного капіталу банку вважаються:

- індикативна (власний капітал виступає як індикатор довіри до банку з боку вкладників і кредиторів);
- захисна (пов'язана зі страхуванням вкладів та депозитів у разі банкрутства або ліквідації комерційного банку);
- оперативна (за допомогою власного капіталу банк може почати свою діяльність як фінансовий посередник);
- регулююча (виконання встановлених нормативів достатності є необхідною умовою фінансової стійкості банку та його стабільної діяльності на ринку банківських послуг).

За рахунок аналізу показників динаміки власного капіталу банків можна оцінити стан банківської системи країни та/або певного регіону і зробити належні висновки про ефективність роботи та надійність, а також стійкість всього банківського сектору України й економіки держави в цілому. Тому доцільно розглянути динаміку власного і статутного капіталу банківських установ України (рис. 1).

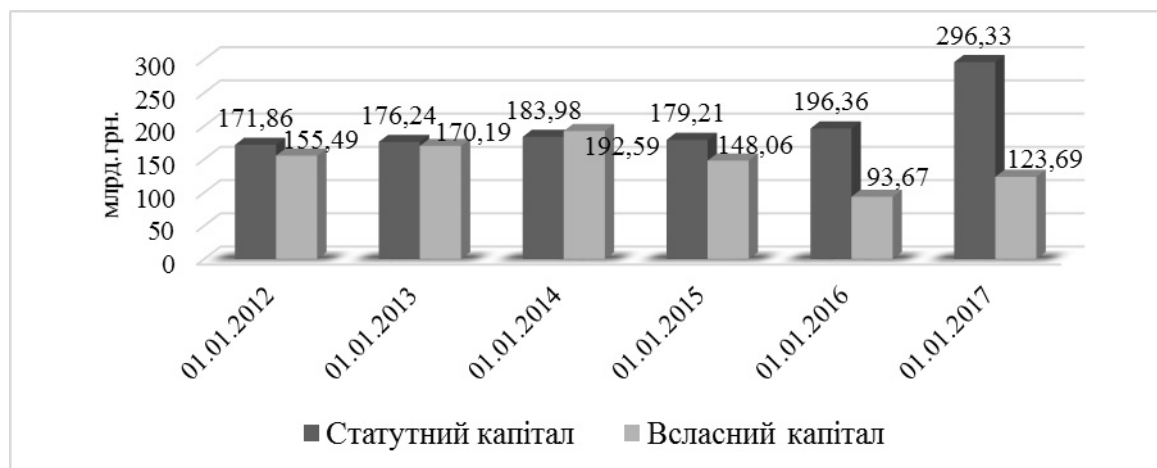

Рис. 1. Динаміка власного та статутного капіталу банків України

Так, за даними Національного банку України за січень-березень 2012 р. власний капітал українських банківських установ зріс на 11% - до 133,8 млрд. грн. За даними регулятора сплачений зареєстрований статутний капітал складав 96% від власного капіталу банківських установ.

Зважаючи на політично-економічну кризу в Україні, в 2014 р. ситуація щодо основних джерел формування капіталу змінилася і статутний капітал знову почав перевищувати власний капітал. Станом на 1.01.2015 така різниця складала 31,15 млрд. грн., а 1.01.2016 та 1.01.2017 – 102,69 млрд. грн. та 172,64 млрд. грн. відповідно. Таке становище можна пояснити тим, що статутний капітал входить до складу основного, однак однією із статей додаткового капіталу є результати поточного або звітного року, тому, коли банківська система отримує збиток, як це було останні два роки, додатковий капітал зменшується на суму збитку, і, як наслідок, зменшується і регулятивний капітал. При цьому статутний капітал залишається без змін.

Проведений аналіз як вітчизняного, так і закордонного досвіду доводить, що найбільшою пробле-

мою при формуванні власного капіталу комерційного банку, потрібного для нормальної роботи банківських установ, є не пошук можливостей його постійного нарощування, а визначення його оптимальної величини, тобто конкретних нормативів для певного банку з врахуванням різних факторів. Серед основних чинників, що мають впливати на визначення розміру достатнього капіталу варто зазначити: ризиковість розміщених активів, основні характеристики пасивних операцій, галузеву приналежність клієнтів, структуру власності тощо.

Отже, для стабілізації економічної ситуації центральні банки встановлюють економічні нормативи діяльності банків – це показники, що встановлюються з метою втілення регулювання роботи банків на базі дистанційного нагляду для реалізації моніторингу діяльності як окремо взятих банків, так і банківської системи в цілому.

Проаналізуємо динаміку двох основних нормативів, що встановлює НБУ для власного капіталу у межах банківської системи України (табл. 2).

Таблиця 2.

Показники нормативних значень капіталу за період 2012-2016 рр. та зміни у структурі за 2015-2016 рр.

Назва показника	2012	2013	2014	2015	2016	2015/2016	
						млн. грн.	%
Регулятивний банківський капітал (Н1), в млрд. грн.	178,45	178,91	204,98	188,95	129,82	-59,13	68,7
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), (не менше 10 %), %	18,90	18,06	18,26	15,60	12,31	-3,29	78,9

Враховуючи дані таблиця бачимо, що в сукупності регулятивний капітал банків за минулий рік значно знизився. Різке зменшення регулятивного капіталу можна пояснити значною ліквідацією банківських установ. Хоча Н2 не менше встановленого нормативного значення (10%), банкам варто направити зусилля на збільшення розміру власного капіталу. Таке становище є результатом негативних явищ у межах фінансової системи держави та має стати поштовхом до прийняття відповідних управлінських рішень. На нашу думку НБУ було б доцільно переглянути нормативні значення адекватності бан-

ківського капіталу в поточних ринкових умовах і створити програми, які допомагали б банкам поліпшити наслідки впливу негативних та дестабілізуючих факторів.

Варто також окремо приділити увагу присутності іноземного капіталу в банківській системі України, тому що саме він є стабільним та свідчить про певну цікавість до нашого регіону закордонних інвесторів або, навпаки, про зниження інвестиційної привабливості з одного боку, а з іншого вказує на залежність країни від інших держав (при перевищенні рекомендованого рівня) (рис. 2).

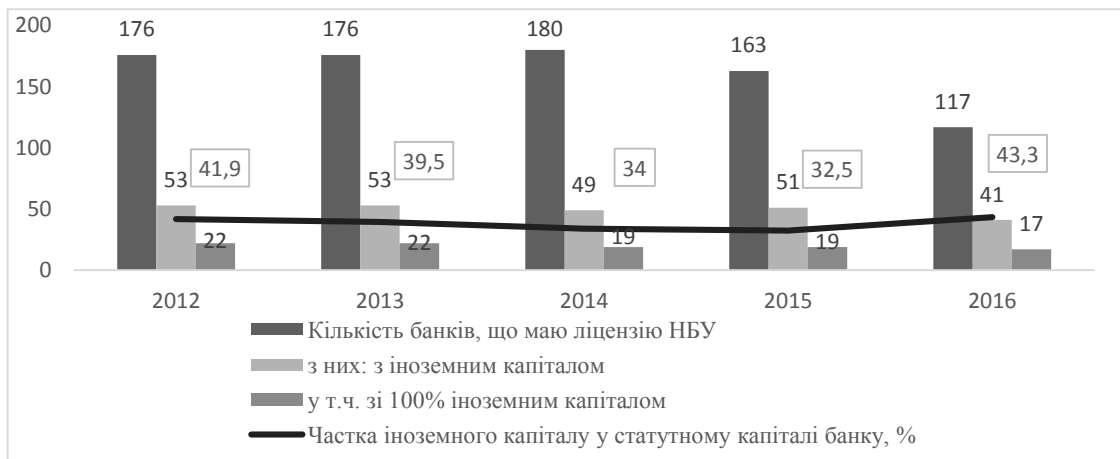

Рис. 2. Динаміка чисельності банків з іноземним капіталом в Україні та його частки в статутному капіталі банку

З рис. 2 бачимо, що станом на 01.01.2016 р. із 117 зареєстрованих банків 41 банк з іноземним капіталом, в тому числі із 100% іноземним капіталом – 17 банків. У той же час, 01.10.2016 р. зі 100 зареєстрованих банків 40 з іноземним капіталом, в тому числі із 100-% іноземним капіталом – 17 банків. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків у 01.01.2016 р. становила 43,3%, а станом на 01.10.2016 – 56%, що перевищує граничне рекомендоване значення у 40 %, визначене «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України та свідчить про її небезпечний рівень [10].

З іншого боку збільшення загальної величини і частки іноземних інвестицій в банківській системі України вважається об'єктивним процесом, пов'язаним з глобалізацією економіки, входженням України у травні 2008 р. до Світової організації торгівлі і початком реалізації підписаної у червні 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Варто відзначити,

що іноземний капітал у банківській системі України має неабиякий вплив на її діяльність. Приплив іноземного капіталу: сприяє посиленню конкуренції на ринку банківських послуг; розширює діапазон якісних банківських продуктів; створює передумови надходження сум іноземної валюти у вигляді інвестицій та шляхом кредитування дочірніх банків; покращує платіжний баланс країни; сприяє залученню новітніх інформаційних технологій; збільшує рівень ліквідності внутрішнього фінансового ринку; забезпечує підвищення міжнародного рейтингу країни та ефективної роботи банківської системи; обумовлює збільшення обсягів кредитування населення.

Але незважаючи на всі переваги, присутність іноземного капіталу в банківській системі країни має ряд негативних сторін, а саме виокремлення банками з іноземним капіталом більш важливих і корисних для них клієнтів; у разі несприятливих подій можливий терміновий відплив іноземного капіталу та швидке обезкровлення фінансової системи держави;

виникнення труднощів пов'язаних із контролем спрямованості іноземного капіталу; прояви монополізації ринку новими великими учасниками; можливе витіснення з ринку банків з капіталом українського походження або витіснення їх з прибуткових сегментів ринку банківських послуг.

Внаслідок цього у вітчизняному науковому середовищі серед загроз безпеці формування капіталу у банківській системі України М. Єромшенко [11] та Р. Корнилюк [12] виділяють можливість денационалізації банківської системи. На їхню думку, з якою згодні й автори статті, Україна, як і більшість країн-членів Світової Організації Торгівлі, повинна застосувати певні обмеження на доступ іноземного капіталу у банківську систему. Також варто погодитись з думкою О.І. Барановського [13] про те, що фінансовій безпеці України у банківській сфері загрожує, зокрема, правова неврегульованість обмеження доступу іноземного капіталу до національної банківської системи. Ці обставини обумовлюють необхідність здійснення всебічного аналізу різних аспектів і наслідків активної присутності іноземного капіталу у формуванні капіталу банків України.

ВИСНОВКИ

Враховуючи вищевикладене, маємо можливість зробити наступні висновки, що незважаючи на фінансову кризу банківський сектор України можна віднести до відносно фінансово стійкого, однак уразливого по відношенню до політичних подій у нашій державі. На нашу думку при регулюванні розмірів банківського капіталу було б доцільно виокремити вітчизняні банківські установи, зробити їх економічно незалежними та вільними від будь-яких ситуацій, які складаються на території нашої держави. Беручи до уваги процес формування капіталу та його структуру можна з упевненістю говорити про його неоднорідність та складність. Запорукою успішного функціонування механізму формування капіталу банку є раціональне використання його складових. Все це можна взяти за основу для подальшого дослідження даної теми, зважаючи на те, що чітке розуміння структури капіталу та особливостей його формування дає змогу правильно оцінити ефективність діяльності банку та провести розробку підходів для підвищення темпів розвитку банківської системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Завгородній А.Г. Фінансовий словник [Текст] / А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 3-тє вид., випр. та доп. – К.: Знання, 2000. – 587 с.
2. Енциклопедія банківської справи України / редкол.: В. С. Стельмах (голова) [та ін.] – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
3. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посіб. / О.В. Васюренко – [4-тє вид. перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2004. – 324 с.
4. Герасименко В. Управління власним капіталом в Україні в умовах фінансової кризи [Текст] / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С.12–16
5. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами і доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
6. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків [Текст] / Ф.С. Мишкін; пер. з англ. С. Панчишина. – К.: Основи, 1998. – 963 с.
7. Банківські операції: Підручник. – 3-тє вид., випр. і доп. / Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф. та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Мороза А.М. – К.: КНЕУ, 2012 – 608 с.
8. Коваленко В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина. - Суми : ДВПЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.
9. Роуз Питер С. Банковський менеджмент [Текст] / Роуз Питер С; пер с англ. – 2-е изд. – М.: Дело Лтд, 1995. – 768 с.
10. Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29 жовтня 2013 року N 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
11. Єромшенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єромшенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
12. Корнилюк Р. Українські банки в тенетах іноземного капіталу / Р. Корнилюк // Економічна правда. – 12.05.2009. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua>
13. Барановський О. Стійкість банківської системи України / О. Барановський // Фінанси України – 2007. - № 9. – с.75-87.

КРАСНЯК

УДК 664.1:631.151.6

Олена Петрівна
krasnyaklena@gmail.com

ОПТИМІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ІНТЕГРОВАНИХ
ФОРМУВАНЬ У БУРЯКОЦУКРОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

OPTIMIZATION OF ECONOMIC RELATIONS OF ORGANIZATIONS IN
SUGAR-BEET SUBCOMPLEX

к.е.н., доцент, Вінницький
національний аграрний
університет

Стаття присвячена дослідженню економічних взаємовідносин інтегрованих формувань у бурякоцукровому підкомплексі країни. Обґрунтовано нормативно-правове законодавство, що регулює державну політику щодо виробництва, продажу та проведення експортно-імпортних операцій на ринку цукру.

Проведено оптимізацію економічних взаємовідносин за запропонованими критеріями очікуваного прибутку, що дасть можливість обґрунтувати резерви зниження витрат та збільшення обсягів реалізації цукру.

Статья посвящена исследованию экономических взаимоотношений интегрированных формирований в свеклосахарного подкомплекса страны. Обосновано нормативно-правовое законодательство, регулирующее государственную политику в отношении производства, продажи и проведения экспортно-импортных операций на рынке сахара. Проведена оптимизация экономических взаимоотношений по предложенным критериям ожидаемой прибыли, что позволит обосновать резервы снижения затрат и увеличения объемов реализации сахара.

The article is devoted to the study of the economic relations of integrated formations in sugar-beet subcomplex of the country. The normative-legal legislation regulating the state policy concerning production, sale and conducting of export-import operations on the sugar market is substantiated. The optimization of economic relations is carried out according to the proposed criteria of expected profit that will give an opportunity to substantiate the reserves of lowering costs and increasing the volume of sales of sugar.

Ключові слова: бурякоцукровий підкомплекс, взаємовідносини, державне регулювання, оптимізація

Ключевые слова: свеклосахарный подкомплекс, взаимоотношения, государственное регулирование, оптимизация

Keywords: sugar-beet subcomplex, relationships, state regulation, optimization

ВСТУП

Сучасний розвиток взаємовідносин в бурякоцукровому підкомплексі характеризується низкою кризових явищ, наслідками яких є збитковість виробників цукру та цукрових буряків; складністю утворених інтеграційних зв'язків, що охоплюють сфери взаємодії між виробником кінцевого продукту та виробниками сировини; значним зниженням прибутків цукрових заводів на фоні загального скорочення їх виробничих потужностей та зниження якості цукрової сировини, що надходить від сільськогосподарських товаровиробників на приймальні пункти. У зв'язку з цим необхідними є розробки прийомів та методів оптимізації щодо визначення майбутніх очікуваних результатів діяльності підприємств бурякоцукрового підкомплексу в цілому.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних і практичних питань пов'язаних з формування взаємовідносин в бурякоцукровому підкомплексі знаходить своє відображення у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: П.Т. Саблук [1;2], М.Ю. Коденська [2], Є.В. Імас [3], В.І. Власов [2], М.І. Пугачов [4], С.Л. Дусановський [5], проте питання є досить актуальним на сьогодні і потребує більш глибокого аналізу та обговорення.

МЕТА РОБОТИ полягає у комплексному вивченні існуючих взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками цукросировини та переробними підприємствами та в результаті дослідження запропоновано методiku оптимізації їх взаємовідносин.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти України з проблем регулювання взаємовідносин. У процесі дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, економіко-математичного моделювання, монографічний, порівняння та узагальнення отриманих результатів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Нині основним документом, що регулює державну політику щодо виробництва, продажу та проведення експортно-імпортних операцій на ринку цукру, є Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» зі змінами та доповненнями [6].

Законодавчо бурякоцукровий підкомплекс визна-

чено як сукупність господарюючих суб'єктів усіх форм власності, які вирощують цукрові буряки, займаються їх переробкою на цукор і здійснюють його реалізацію. В Україні механізму немає субсидування експорту цукру. Внутрішній ринок цукру субсидується за рахунок квот, які було введено у 2000 році та діє по теперішній час. За квотами розподіляються обсяги виробництва цукру між областями, цукровими заводами та виробниками цукрових буряків. Кабінетом Міністрів встановлюються щорічно мінімальні ціни купівлі-продажу на цукор та цукровий буряк, у разі зниження яких стосовно товаровиробників застосовують штрафні санкції. Високим внутрішнім цінам відповідають високі ставки імпортного мита (близько 300 євро/т). Незважаючи на підтримку державою внутрішнього ринку обсяги виробництва є меншими за внутрішні сукупні потреби. Для повного забезпечення внутрішнього ринку, введено квоти на пільговий імпорт цукру-сирцю, який потрапляє в Україну на давальницьких умовах. При цьому вироблений кінцевий продукт із цукру-сирцю має бути вивезений з митної території України. Проте спостерігається різниця в кількості імпортованого цукру та експортованого виробленого кінцевого продукту, у результаті чого частина належного для експорту цукру залишається на території України.

Сільськогосподарські підприємства України за останні роки віддають перевагу більш прибутковим сільськогосподарським культурам (зерновими, соняшнику, сої та ін.), внаслідок чого питома вага посівних площ під цукрові буряки знижується. Урожайність цукрових буряків є низькою, а технологічна якість не завжди відповідає нормативам вмісту цукристості. Валовий збір цукрових буряків не може забезпечити виробничі потужності всіх цукрових заводів, які мають великі фіксовані витрати і працюють не більше 3-5 місяців на рік відразу після збору буряків.

В такій ситуації одним із необхідних заходів є системна реорганізація бурякоцукрового підкомплексу із залученням додаткових інвестиційних вкладень, створення регуляторних механізмів підтримки з боку держави, розробка нових моделей господарських механізмів на основі об'єднань сировинних зон та виробничих потужностей переробки.

Метод оптимізації є одним із потужних механізмів формалізації економічних систем. Модель системи бурякоцукрового підкомплексу повинна ґрунтуватись на чітко визначеній вертикальній інтеграції та мати ознаки:

- елементами комплексу є цукрові заводи, сільськогосподарські виробники, пункти приймання сировини від сільськогосподарського виробника до заводу;
- за кожним заводом закріплено зону вирощування буряків, що дозволяє обмежити вирощування бурякосировини в розрахунку на виробничі потужності у межах відповідної квоти;
- кожен цукровий завод здійснює приймання сировини у межах своєї зони і виробляє цукор у межах виділеної квоти, при перевищенні якої виготовлений цукор створює резерв для подальшого

розподілу поза межі державних потреб;

- цукровий буряк повинен відповідати вимогам технологічної якості, відповідно до стандартизації його цукристість має бути не меншою 16%;
- при доставці сировини на цукровий завод через приймальний пункт можливим є втрати транспортування та зберігання, обсяг яких є не більшим 2,5%;
- критерій ефективності комплексу має відображувати розмір прибутку (або похідних від прибутку) як різницю між вартістю сировини за ціною сільськогосподарського виробника та вартістю виходу цукру (цукрози).

Цільова функція очікуваного прибутку в галузі цукровиробництва повинна враховувати налагоджуваний механізм взаємодії цукровиробників та сільськогосподарських виробників, що забезпечують сировинну базу виробництва.

Оцінка ефективної діяльності господарств по вирощуванню цукрових буряків безперечно залежить від дотримання технології виробництва. Внаслідок чого має бути гарантований рівень цукристості буряків, що доставлені на стаціонарні або пересувного типу бурякоприймальні пункти цукрових заводів, а також запас сировини забезпечений валовим збором у відповідності з виробничими потужностями заводів.

Оцінка ефективності роботи цукрового заводу ґрунтується на мінімізації втрат маси цукрових буряків та цукру на всіх ділянках приймання, зберігання, внутрішньозаводського транспортування та переробки, а також вмістом цукру в мелясі. Узагальнюючим показником при цьому є коефіцієнт виробництва цукрози, виражений у відсотках до кількості цукрози у заготовленій сировині в зоні заготівлі цукрового заводу.

У такому разі формалізований вигляд цільової функції буде враховувати обсяг цукру, виготовленого на цукровому заводі, біржову ціну реалізації однієї тони цукру, очікуваний обсяг виручки від реалізації цукру, валовий збір цукрового буряку по всій зоні вирощування, ціна реалізації однієї тони цукрового буряку, який був вирощений в зоні цукрового заводу всіма сільськогосподарськими виробниками, які вирощують цукрові буряки якістю ДСТУ4327:2004 Національний стандарт України «Коренеплоди цукрових буряків для промислового перероблення. Технічні умови» [7] та сировиною відповідно до договорів контрактації строком не менше 5-ти (3-х) років, очікуваний обсяг витрат по заготовленню сировини на цукровому заводі, очікуваний обсяг всіх операційних витрат заводу за виключенням витрат по заготівлі сировини.

При цьому необхідно врахувати систему обмежень яка включає:

1. Обмеження по забезпеченню мінімальних втрат прийнятої сировини від сільськогосподарського виробника до моменту її переробки на цукровому заводі, що враховує кількість сировини (цукрового буряка), що була заготовлена цукровим заводом для переробки, коефіцієнт втрат буряків при зберіганні та транспортуванні на приймальні пункти.
2. Обмеження по забезпеченню нормативних втрат транспортування та зберігання при доставці

цукрових буряків, які не повинні перевищувати 2,5%, при врахуванні нормативного коефіцієнта втрат цукрових буряків при зберіганні та транспортуванні.

3. Обмеження по забезпеченню необхідного рівня цукристості у відповідності до технологічних норм вирощування буряків та їх переробки з урахуванням коефіцієнта виходу цукру, що характеризує кількість цукрози, виробленої із сировини цукрового буряка, в відсотках до її маси, дигестія буряків при прийманні на бурякоприймальний пункт цукрового заводу, коефіцієнт врахованих втрат цукру у виробництві, коефіцієнт вмісту цукру у мелясі, коефіцієнт, що враховує різницю між дигестією при прийманні та виходом цукру.

4. Обмеження по забезпеченню нормативних втрат цукру у виробничому циклі з врахуванням нормативного коефіцієнту врахованих втрат цукру у виробництві, що не повинен перевищувати 2,5%.

5. Обмеження по забезпеченню рівня виходу цукрози із бурякомаси з 1 га посівної площі, що враховує вихід цукрози з 1 га посівів цукрових буряків зони вирощування цукрового заводу, посівна площа цукрових буряків зони вирощування.

6. Обмеження по забезпеченню рівня коефіцієнта виробництва цукрози, що визначений після завершення переробки сировини з урахуванням коефіцієнта виробництва цукру.

7. Обмеження по запланованих операційних витратах, які заплановані на виробництво певного обсягу цукру на цукровому заводі, за винятком вартості сировини.

8. Обмеження по обсягах виробництва у межах забезпечення внутрішньої потреби (квоти А), з урахуванням передбаченого обсягу виробництва цукру для цукрового заводу у межах квоти «А» за планом розподілу та забезпечення переробки цукрових буряків урожаю поточного року.

Оцінені результати діяльності цукрових заводів будуть свідчити про те, на скільки існуюча квота на виробництво цукру може забезпечити відповідний рівень прибутковості заводів навіть при існуючих рівнях мінімальних цін. У разі прибуткової діяльності обсяг виробництва цукрових заводів має бути збільшений.

Для отримання оптимальних характеристик сільськогосподарські підприємства мають збільшити не тільки якість, а й кількість цукрових буряків, внаслідок чого вихід цукрози з 1 га посівів має в середньому зрости до 3,3 т при рівні цукристості не менше 16% та при зростаючій динаміці урожайності. Ефективність виробництва цукрових буряків відображується на заготівлі маси бурякосировини, збільшення якої є можливим за рахунок зменшення втрат при перевезенні буряків від місця збору до приймальних пунктів заводів. Середній нормативний коефіцієнт втрат дорівнює 2,5%. Проте для багатьох заводів він є вищим в середньому на 1÷2,5%. Більшість цукрових заводів не використовують до 30% виробничих потужностей, що спричинено недостатньою кількістю заготовленої сировини, відсутністю можливостей для її зберігання, відносно далекою відстанню до заготівельних пунктів (заводи мають відстань перевезень понад 32 км).

У зв'язку з цим актуальною є потреба у чіткому визначенні пріоритетних напрямів розвитку бурякоцукрового підкомплексу, основними серед яких мають стати: надання характеристики основним структурним елементам системи бурякоцукрового підкомплексу; встановлення правових засад щодо укладання та виконання договорів між сільськогосподарськими товаровиробниками та цукровими заводами; формування механізмів кредитування внутрішнього ринку та експортних операцій з цукром та ін.

ВИСНОВКИ

Отже, враховуючи вищесказане ми вважаємо, що проведення оптимізації взаємовідносин за запропонованими критеріями очікуваного прибутку дасть можливість обґрунтувати резерви зниження витрат та збільшення обсягів реалізації цукру при порівнянні оптимальних та фактичних результатів діяльності всіх суб'єктів діяльності бурякоцукрового підкомплексу.

Список використаних джерел

1. Саблук П.Т. Міжгалузеві відносини / П.Т. Саблук, С.В. Шолудченко // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ.-аналіт. зб. Вип. 4. – К.: ІАЕ, 2000. – С. 25–30.
2. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку: Монографія / П.Т. Саблук, М.Ю. Коденська, В.І. Власов та ін.; За ред. акад. П.Т. Саблука, проф. М.Ю. Коденської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.
3. Імас Є.В. Перспективи цукробурякового підкомплексу в Україні // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку / [за ред. П.Т. Саблука та ін.]. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – С. 168–171.
4. Пугачов М.І. Інтеграційні альтернативи для АПК України в умовах світової економічної кризи / М.І. Пугачов, А.О. Мельник // Економіка АПК. – 2014. – №4. – С. 28–32.
5. Дусановський, С. Організаційно-економічні основи відродження цукробурякового підкомплексу регіону [Електронний ресурс] / С. Дусановський, Р. Баглей // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=9F986mkAAAA&hl>.
6. Закон України Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» / [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/22-2017-%D0%BF>
7. ДСТУ4327:2004 Національний стандарт України «Коренеплоди цукрових буряків для промислового перероблення. Технічні умови» / [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://metrology.com.ua/download/dstu-gost-gost-r/60-dstu/264-dstu-4327-2004>
8. Красняк О.П. Кластерний аналіз інтеграційних зв'язків в бурякоцукровому підкомплексі Вінницької області [Електронний ресурс] / О.П. Красняк // sophus. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://sophus.at.ua/publ/2014_12_16_lutsk/sekcija_4_2014_12_16/klasternij_analiz_integracijnikh_zv_jazkiv_v_burjakocukrovomu_pidkompleksi_vinnickoji_oblasti/77-1-0-1170.
9. Красняк О.П. Економічна суть інтеграції та напрямки поглиблення інтеграційних процесів в Україні [Електронний ресурс] / О.П. Красняк // Режим доступу до ресурсу: http://www.confcontact.com/2013-sotsialno-ekonomicheskie-reformi/1_krasnyak.htm

КОВАЛЬ

Світлана Любомирівна
s.koval@tneu.edu.uaк.е.н., доцент, Тернопільський
національний економічний
університет

УДК 336.01

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ВІТЧИЗНЯНИХ
ДОМОГОСПОДАРСТВFEATURES OF FINANCIAL BEHAVIOR OF UKRAINIAN
HOUSEHOLDS

У статті досліджено особливості фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств. Здійснено оцінку дохідної, кредитної, споживчої, заощаджувальної поведінки домогосподарств у 2012–2016 рр. Запропоновано заходи, спрямовані на оптимізацію фінансової поведінки домогосподарств України.

В статье исследованы особенности финансового поведения отечественных домохозяйств. Осуществлена оценка доходного, кредитного, потребительского, накопительного поведения домохозяйств в 2012–2016 гг. Предложены мероприятия, направленные на оптимизацию финансового поведения домохозяйств Украины.

The features of financial behavior of Ukrainian households are considered in the article. The incomes, credit, consumer, saving behavior of households in 2012–2016 are estimated. The measures of optimization of household's financial behavior in Ukraine are proposed.

Ключові слова: фінансова поведінка домогосподарств, дохідна поведінка, споживча поведінка, кредитна поведінка, заощаджувальна поведінка

Ключевые слова: финансовое поведение домохозяйств, доходное поведение, потребительское поведение, кредитное поведение, накопительное поведение

Keywords: financial behavior households, incomes behavior, credit behavior, consumer behavior, saving behavior

ВСТУП

В умовах ринкової економіки домогосподарства є активними суб'єктами фінансових відносин, що реалізуються у всіх сферах та рівнях фінансової системи. Виокремлення домогосподарств у складі інституційних секторів економіки є відносно новим явищем, що знайшло відображення у системі національних рахунків, розроблених Державною службою статистики України. Так, відповідно до «Класифікації інституційних секторів економіки України» національна економіка складається із сукупності інституційних одиниць представлених домашніми господарствами та юридичними особами. Будучи повноправними суб'єктами економіки, домогосподарства впливають на соціально-економічний розвиток держави. Саме тому, дослідження фінансової поведінки домогосподарств набуває особливої актуальності.

Активізація діяльності домогосподарств на фінансовому ринку зумовила зростання інтересу науковців до вивчення теоретичних та практичних аспектів їх фінансової поведінки. Так, окремі питання фінансової поведінки домогосподарств досліджували: А. Вдовиченко, Т. Єфременко, Т. Кізима, Н. Карпишин, В. Леонова, І. Ломачинська, О. Шаманська, С. Юрій. Аналіз досліджень дає підстави зробити висновок, що фінансова поведінка домогосподарств не є сталою, а постійно змінюється під впливом внутрішніх та зов-

нішніх чинників. Саме тому, прикладні аспекти фінансової поведінки домогосподарств у сучасних умовах потребують подальших досліджень.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є виявлення особливостей фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств у сучасних умовах та обґрунтування пропозицій, спрямованих на її удосконалення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці вчених у сфері фінансової поведінки домогосподарств, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Для досягнення поставленої мети використано такі наукові методи дослідження: узагальнення, діалектичний, абстрактно-логічний – при дослідженні сутності фінансової поведінки домогосподарств; статистичного аналізу, метод порівняння – для оцінки дохідної, споживчої, заощаджувальної та кредитної поведінки домогосподарств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженням фінансової поведінки домогосподарств

засвідчив відсутність єдиного підходу до її трактування. Саме тому, дослідження фінансової поведінки домогосподарств необхідно розпочати із визначення основних понять «поведінка» та «фінансова поведінка».

Словник української мови трактує поведінку, як сукупність чийх-небудь дій і вчинків; спосіб життя [1].

З позиції філософії, поведінка проявляється у способі існування, усвідомленому волевиявленні, здатності до самоорганізації [2, с. 490]. Характеризуючи людську поведінку, автори філософського енциклопедичного словника вказують на її залежність від цілей, мотивів, свідомих та неусвідомлених прагнень [2, с. 490].

На думку Т. Заславської, поведінка відображає усвідомлений характер діяльності [3, с. 49]. Сучасні соціологи тлумачать поведінку як впорядковану та цілеспрямовану систему дій, стратегію життєдіяльності [4, с. 47].

Таким чином, можна розглядати поведінку домогосподарств як організовану діяльність спрямовану на досягнення мети.

Дослідження фінансової поведінки базуються на матеріальному прояві фінансів – формуванні та використанні фінансових ресурсів. Так, на думку Т. Петрушиної, фінансова поведінка населення прояв-

ляється на фінансовому ринку і пов'язана з перерозподілом та інвестуванням грошових ресурсів [4, с. 450]. Як діяльність індивідів на фінансовому ринку, тлумачить фінансову поведінку населення Т. Єфременко [5, с. 167].

На особливу увагу заслуговує ґрунтовне визначення фінансової поведінки домогосподарств, запропоноване Т. Кізімою: діяльність, пов'язана з розподілом і перерозподілом грошових ресурсів, у результаті якої відбувається формування фондів грошових коштів та їх використання на визначені цілі [6, с. 112].

Враховуючи, що фінанси як явище відображають грошові потоки [7, с. 20], доцільно дослідити фінансову поведінку домогосподарств у контексті вхідних та вихідних грошових потоків вітчизняних домогосподарств.

Вхідні фінансові потоки домогосподарств є відображенням дохідної фінансової поведінки та важливим показником добробуту населення та соціальної ситуації в країні. Сукупні доходи домогосподарств характеризують обсяг благ, які надтодять у розпорядження домогосподарств у результаті розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту. Проаналізуємо динаміку доходів вітчизняних домогосподарств (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка доходів домогосподарств України за 2012–2016 рр.

[складено та розраховано за даними [8; 9]]

Показники		Доходи населення	Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Доходи від власності	Соціальні допомоги, ін. трансферти
2012 р.	млрд. грн.	1457,9	609,4	224,9	80,8	542,8
	питома вага, %	100,0	41,8	15,4	5,5	37,2
2013 р.	млрд. грн.	1548,7	630,7	243,7	88	586,4
	питома вага, %	100,0	40,7	15,7	5,7	37,9
	темپ зростання, %	106,2	103,5	108,4	108,9	108,0
2014 р.	млрд. грн.	1516,8	615,0	254,3	85,1	562,3
	питома вага, %	100,0	40,5	16,8	5,6	37,1
	темп зростання, %	97,9	97,5	104,3	96,7	95,9
2015 р.	млрд. грн.	1744,0	680,2	323,5	80	660,3
	питома вага, %	100,0	39,0	18,5	4,6	37,9
	темп зростання, %	115,0	110,6	127,2	94,0	117,4
2016 р.	млрд. грн.	2002,4	837,3	363,9	82,1	719,2
	питома вага, %	100,0	41,8	18,2	4,1	35,9
	темп зростання, %	114,8	123,1	112,5	102,6	108,9

Як видно із показників, представлених у табл. 1, сукупні доходи населення зростали упродовж 2013 р. та 2015–2016 рр. У 2014 р. спостерігалось зменшення обсягу доходів отриманих домогосподарствами, що пояснюється кризовими явищами в економіці, політичною нестабільністю, військовими діями на сході держави.

Оцінка показників табл. 1, розрахованих за даними Державної служби статистики України дозволяє визначити наступні тенденції дохідної поведінки населення:

– основним джерелом сукупних доходів вітчизняних домогосподарств є заробітна плата, яка упродовж 2012–2016 рр. становила 39,0–41,8%. Така

частка заробітної плати у сумарних доходах є доволі низькою порівняно із аналогічним показником європейських країн – 65–80%. І хоча у 2017 р. вдвічі підвищено розмір мінімальної заробітної плати до 3,2 тис. грн. (1,6 тис. грн. у грудні 2016 р.), у перерахунок вона становила близько 115 євро, що є нижчим за відповідний показник Білорусії – 135 євро, Угорщини – 411 євро, Словаччини – 435 євро, Польщі – 465 євро, Естонії – 470 євро [10]. Такий рівень заробітної плати вітчизняних домогосподарств не забезпечує реалізацію її відтворювальної та стимулюючої функцій;

– значна частина доходів домогосподарств формується за рахунок соціальних допомог та трансфертів

(пенсії, допомоги, стипендії, субсидії), частка яких упродовж аналізованого періоду становила від 35,9 до 37,9%. Значні обсяги цієї групи надходжень можна оцінити двояко. З одного боку, це вказує на соціальну спрямованість державної політики, а з іншого – на пасивну дохідну політику значної частини населення та стимулювання психології утриманства. Статистичні дані свідчать, що у грудні 2016 р. субсидії отримували 6,5 млн. домогосподарств України (або 44% всіх домогосподарств) [11]. Збільшення обсягів субсидій та кількості домогосподарств, які їх отримували у 2016 р. зумовлено підвищенням тарифів на всі види послуг ЖКГ: електроенергії – на 60,0%; холодної води – на 42,0%; каналізацію – на 28,3%; газ природний – на 42,0%; опалення – на 89,3%; гарячу воду – на 82,9% [11];

– прибуток та змішаний дохід домогосподарств характеризується стійкою тенденцією до зростання у 2012–2016 рр.: від 15,4% до 18,5%. До цієї групи надходжень належать доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості;

– доходи від власності становлять незначну питому вагу: 4,1–5,7%.

Вхідними фінансовими потоками є кредитні кошти, які при недостатності власних фінансових ресурсів можуть залучити члени домогосподарств. При цьому активізується їх кредитна поведінка, яку можна оцінити дослідивши динаміку та структуру отриманих кредитів (табл. 2).

2012–2014 рр. характеризувався тенденцією зростання обсягу кредитів, наданих домогосподарствам вітчизняними банками. Однак, у 2015–2016 рр. спостерігається зниження рівня кредитної за боргованості населення. Таку ситуацію можна пояснити зниженням рівня доходів населення та підвищенням рівня фінансової грамотності членів домогосподарств, коли потенційні позичальники усвідомлюють фінансові наслідки залучення кредитних коштів. Така кредитна поведінка населення є обґрунтованою, зваженою.

Таблиця 2

Динаміка та структура кредитів, наданих домогосподарствам банками України у 2012–2016 рр.

[складено та розраховано за даними [12]]

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питом а вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питом а вага, %	млрд. грн.	Питом а вага, %
Кредити всього	187,6	100,0	193,5	100,0	211,2	100,0	174,9	100,0	163,3	100,0
В т.ч.										
Споживчі кредити	125,0	66,6	137,3	71,0	135,1	64,0	104,9	60,0	101,5	62,2
На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	58,4	31,1	51,4	26,6	71,8	34,0	66,2	37,9	58,6	35,8
Інші кредити	4,2	2,2	4,7	2,4	4,3	2,0	3,8	2,1	3,3	2,0

Кредитна поведінка домогосподарств України характеризується спрямованістю на переважне отримання споживчих кредитів (табл. 2). Законом України «Про споживче кредитування» визначено споживчий кредит як грошові кошти, котрі надаються позичальнику для придбання товарів для задоволення власних потреб і, які не пов'язані із підприємницькою діяльністю [13]. Члени домогосподарств переважно отримують споживчі кредити з метою придбання побутової чи комп'ютерної техніки, меблів, тощо. Такі кредити також можуть залучатися для оплати навчання, лікування, відпочинку, проведення традиційних обрядів (наприклад весілля). Питома вага споживчих кредитів у 2012–2016 рр. становила від 60% до 71% кредитного портфелю домогосподарств.

Доволі значні обсяги кредитних коштів члени домогосподарств спрямовують на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості. Частка таких кредитів становила від 26,6% до 37,9% (див. табл. 2). Інші форми кредитів становили незначну частину кредитного портфелю вітчизняних домогосподарств (більше 2%).

Кредитну поведінку українських домогосподарств характеризує структура кредитного портфелю у розрізі строків погашення (табл. 3).

У процесі оцінки кредитної поведінки домогосподарств України виявлено, що населення не надає переваги кредитам визначеного терміну, а користується як коротко-, так і середньо- та довгостроковими позиченими коштами (табл. 3). Так, частка кредитів залучених на строк до одного року коливалась в межах 20,6–28,5%; середньострокові кредити – 19,5–27,4%. Кредити терміном погашення від одного до 5 років становили від 24% до 30,8%, довгострокові кредитні кошти залучені домогосподарствами на строк понад 10 років коливались у межах 20,1–27,9%.

Вихідні фінансові потоки, що характеризують фінансову поведінку домогосподарств можна умовно поділити на дві основні групи: витрати (табл. 4) та заощадження (табл. 5).

У результаті оцінки сукупних витрат вітчизняних домогосподарств виявлено переважне спрямування споживчої поведінки на задоволення фізіологічних потреб.

Таблиця 3

**Динаміка та структура кредитів за строками погашення, наданих домогосподарствам банками
України у 2012–2016 рр.**

[складено та розраховано за даними [12]]

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питом а вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питом а вага, %	млрд. грн.	Питом а вага, %
Кредити всього	187,6	100,0	193,5	100,0	211,2	100,0	174,9	100,0	163,3	100,0
в т.ч.										
До 1 року	38,6	20,6	55,2	28,5	57,1	27,0	40,7	23,3	38,9	23,8
Від 1 до 5 років	47,4	25,3	53,0	27,4	46,1	21,8	34,7	19,8	31,8	19,5
Від 5 до 10 років	57,8	30,8	46,5	24,0	50,8	24,1	50,7	29,0	47,7	29,2
Понад 10 років	43,8	23,3	38,8	20,1	57,2	27,1	48,8	27,9	44,9	27,5

Таблиця 4

Динаміка та структура сукупних витрат домогосподарств України у 2010–2015 рр., % [14]

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3
непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5
в т.ч.						
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7
житло, вода, електроенергія, газ та ін.	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7
транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5
освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1

Так, більше половини всіх витрат спрямовано на придбання продуктів харчування (50,1–53,1%), витрати на одяг та взуття складають близько 6% всіх витрат. Така особливість фінансової поведінки домогосподарств України зумовлена низьким рівнем доходів та необхідністю задоволення першочергових потреб пов'язаних із життєдіяльністю домогосподарств. Для порівняння розглянемо частку витрат на харчування в країнах ЄС (рис. 1).

Як бачимо, європейці витрачають на харчування від 8,6% до 23,3%, при цьому жителі Великобританії та Австрії витрачали на їжу найменше (8,6% та 9,8% відповідно), найвищий рівень показника характерний для країн Балтії (Литва – 23,3%, Естонія – 20,6%, Латвія – 20,4%) [15].

Значна частина коштів населення України використовується на оплату житлово-комунальних послуг, причому відстежується тенденція до зростання їх частки у сукупних витратах від 9,2% у 2010 р. до 11,7% у 2015 р. (табл. 4).

Витрати домогосподарств на освіту, відпочинок та культуру, охорону здоров'я є інвестиціями у розвиток людського потенціалу, однак ці групи витрат в Україні є доволі низькими. Особливістю споживчої поведінки вітчизняних домогосподарств є обмеження витрат на відпочинок та задоволення соціально-культурних потреб членів домогосподарств (1,5–2,1%), на освіту (1,1–1,3%).

Враховуючи вищенаведені дані можна зробити висновок про спрямованість споживчої поведінки вітчизняних домогосподарств на задоволення потреб у харчуванні, одязі та взутті, оплаті житлово-комунальних послуг, що вказує на низький рівень добробуту.

Неспоживчі сукупні витрати включають витрати домогосподарства на допомогу родичам та іншим особам, витрати на купівлю нерухомості, капітальний ремонт, будівництво, придбання цінних паперів, валюти, заощадження, виплату аліментів, сплату податків та інших обов'язкових платежів. Оцінка

динаміки неспоживчих витрат домогосподарств вказує на тенденцію їх зниження від 10,1% у 2010 р. до 7,1% у 2015 р., що можна пояснити низьким рівнем доходів населення.

Однією із складових неспоживчих витрат домогосподарств є формування заощаджень, що передбачає реалізацію заощаджувальної поведінки, спрямованої на накопичення організованих або неорганізованих заощаджень. Неорганізовані заощадження передбачають накопичення готівкових коштів у національній чи іноземній валюті, дорогоцінних металів на руках у населення. Обсяг таких заощаджень важко оцінити.

Формування організованих заощаджень домогосподарств відбувається при участі фінансових посередників: банківських установ, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів (табл. 5).

Характерною рисою заощаджувальної поведінки населення є накопичення коштів переважно у банківських установах (понад 99% сумарних заощаджень домогосподарств). Така ситуація пов'язана із тим, що банківські установи забезпечують отримання стабіль-

них доходів, пропонують інші численні послуги, при цьому держава гарантує відшкодування депозитних коштів за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Оцінка заощаджень домогосподарств у розрізі строків повернення свідчить про зміни у заощаджувальній поведінці домогосподарств (табл. 6).

Заощаджувальна поведінка домогосподарств у 2012–2014 рр. переважно була спрямована на формування заощаджень терміном погашення від 1 до 2 років, частка таких коштів становила 37,8–49,5%. У 2016 р. питома вага таких заощаджень зменшилась до рівня 31,1%, натомість зросла частка заощаджень домогосподарств залучених на більш короткі терміни. Така зміна заощаджувальної поведінки населення зумовлена кризовими явищами у банківській сфері, визнання неплатоспроможними великої кількості банків.

Упродовж аналізованого періоду відбулись зміни заощаджувальної поведінки домогосподарств, які стосувались обрання валюти, у якій накопичуються кошти (табл. 7).

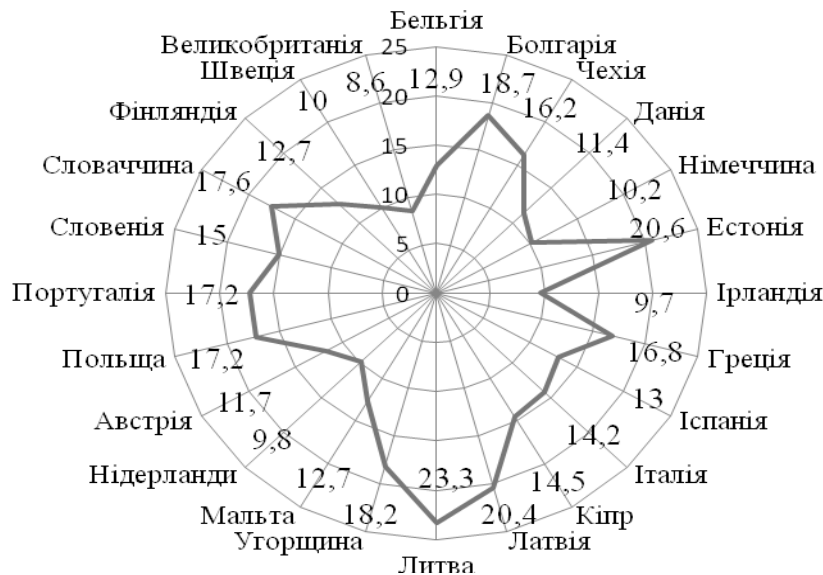

Рис. 1. Частка витрат на харчування в окремих країнах Європи у 2014 р. [15]

Таблиця 5

Динаміка та структура заощаджень домогосподарств України у 2012–2016 рр.

[складено та розраховано за даними [16; 17; 18]]

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %
Банківські установи	369,3	99,4	441,5	99,3	418,1	99,4	410,9	99,3	444,7	99,4
Кредитні спілки	1,3	0,3	1,3	0,3	1	0,2	0,9	0,2	0,8	0,2
Недержавні пенсійні фонди	1,3	0,3	1,6	0,4	1,8	0,4	1,9	0,5	1,9	0,4
Разом	371,9	100	444,4	100	420,9	100	413,7	100	447,4	100

Таблиця 6

Динаміка та структура депозитів домашніх господарств, залучених банками України за строками повернення за 2012–2016 рр.

[складено та розраховано за даними [16]]

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %
Депозити всього	369,3	100,0	442,0	100,0	418,1	100,0	410,9	100,0	444,7	100,0
На вимогу	77,2	20,9	87,7	19,8	100,2	24,0	112,5	27,4	129,6	29,1
до 1 року	125,6	34,0	121,3	27,4	135,6	32,4	176,4	42,9	171,5	38,6
від 1 до 2 років	139,5	37,8	218,3	49,5	167,7	40,1	106,2	25,8	138,2	31,1
більше 2 років	27,1	7,3	14,6	3,3	14,6	3,5	15,8	3,8	5,4	1,2

Таблиця 7

Динаміка та структура депозитів домашніх господарств, залучених банками України у розрізі валют за 2012–2016 рр.*

[складено та розраховано за даними [16]]

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %	млрд. грн.	Питома вага, %
Депозити всього	369,3	100,0	442,0	100,0	418,1	100,0	410,9	100,0	444,7	100,0
в т. ч.										
гривня	186,8	50,6	257,9	58,3	200,9	48,1	198,9	48,4	209,6	47,1
долар США	149,3	40,4	150,7	34,1	181,1	43,3	177,4	43,2	199,3	44,8
євро	30,8	8,3	31,2	7,1	34,2	8,2	33,1	8,1	34,5	7,8
російський рубль	0,7	0,2	0,9	0,2	0,4	0,1	0,2	0,0	0,2	0,0
інші валюти	1,7	0,5	1,3	0,3	1,5	0,4	1,3	0,3	1,1	0,2

У 2012–2013 рр. члени домогосподарств надавали перевагу накопиченню коштів у національній валюті, що зумовлено значно вищими відсотковими ставками за депозитами у гривні порівняно із депозитами в іноземній валюті. Однак, кризові явища в економіці, інфляційні процеси, що супроводжувалися знеціненням національної валюти зумовили зміни заощаджувальної поведінки домогосподарств, яка проявилась у переважанні депозитів у іноземній валюті у 2014–2016 рр. (табл. 7).

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження особливостей фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств виявлено:

- характерною рисою дохідної поведінки домогосподарств є низький рівень заробітної плати населення, негативна диспропорція структури доходів населення. Основним джерелом доходів домогосподарств є заробітна плата (близько 40%) та соціальні допомоги та виплати (близько 37%);

- спрямованість кредитної поведінки домогосподарств України на переважне отримання споживчих кредитів, що свідчить про фінансові труднощі, які проявляються при потребі купівлі певних товарів або для задоволення інших потреб. При цьому населення не надає переваги кредитам визначеного терміну, а користується як коротко-, так і середньо- та довгостроковими позиченими коштами;

- кредитна поведінка вітчизняних домогосподарств є обґрунтованою та зваженою, що зумовлено підвищенням рівня фінансової грамотності членів домогосподарств, коли потенційні позичальники усвідомлюють фінансові наслідки залучення кредитних коштів;

- споживча поведінка населення спрямована на придбання продуктів харчування, товарів першої необхідності, оплату житлово-комунальних послуг. Витрати домогосподарств на освіту, відпочинок та культуру, охорону здоров'я є доволі низькими, що зумовлено недостатнім рівнем доходів;

- заощаджувальна поведінка домогосподарств спрямована на переважне розміщення коштів на рахунках банківських установ у формі депозитів;

- кризові явища в економіці, знецінення національної валюти зумовили зміни заощаджувальної поведінки домогосподарств, які проявились у: термінах заощаджень (зросла частка короткострокових коштів та відповідно зменшились середньо- та довгострокові вкладення) та зростанні частки депозитів у іноземній валюті.

На нашу думку, з метою оптимізації фінансової поведінки домогосподарств доцільно на загальнодержавному рівні розробити заходи спрямовані на підвищення економічної активності громадян та зростання рівня трудових доходів населення.

Перспективними напрямками дослідження фінансової поведінки домогосподарств є вивчення впливу

та розроблення заходів спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Список використаних джерел

1. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970–1980. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoj_movy_v_11_tomakh
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; редкол.: В.І. Шинкарук (голова). — К.: Абрис, 2002. — 742 с.
3. Заславская Т. Экономика сквозь призму социологии // Заславская Т. социетальная трансформация российского общества: деятельностно-структурная концепция. — М., 2002. — С. 41–57.
4. Петрушина Т.О. Социально-экономическое поведение населения Украины в условиях институциональных перемен / Т.О. Петрушина. — К.: Институт социологии НАН Украины, 2008. — 544 с.
5. Єфременко Т. Фінансова поведінка населення України / Т. Єфременко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — № 2. — С. 165–175.
6. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: моногр. / Т.О. Кізіма. — К.: Знання, 2010. — 431 с.
7. Фінанси: підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
8. Доходи і витрати населення: Статистичний щорічник України за 2015 р. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm
9. Доходи і витрати населення за 2016 р. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dvn_kv16_u.htm
10. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» (щодо збільшення розміру мінімальної заробітної плати до п'яти тисяч гривень на місяць з метою підвищення реальних доходів громадян)» / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=61384&pf35401
11. Макроекономічний та монетарний огляд, січень 2017 р. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43297262&cat_id=58037
12. Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням і строками погашення [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1
13. Закон України «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>
14. Структура сукупних витрат домогосподарств [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dv_dg_u/strukt2010_u.htm
15. На що витрачають кошти домогосподарства України та ЄС: 5.02.2016 р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analytika/nashcho-vytrachayut-koshty-domogospodarstva-ukrayiny-ta-yes>
16. Депозити домашніх господарств у розрізі видів валют і строків погашення [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>
17. Інформація про стан і розвиток кредитних установ України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-kreditnih-spilok.html>
18. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-npz.html>

ГАРБАР

Жанна Володимирівна
garbar_janna@ukr.net

д.е.н., доцент, професор,
Криворізький економічний
інститут ДВНЗ "Київський
національний економічний
університет імені Вадима
Гетьмана"

УДК 336.2

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ У СИСТЕМІ
ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУTAX REVENUES IN THE FORMATION OF
BUDGET REVENUES

СОБЧУК

Сергій Ігорович
sisobchuk@gmail.com

аспірант, Київський
національний торговельно-
економічний університет

Стаття присвячена визначенню особливостей функціонування податкових надходжень в системі формування доходів бюджету. Проаналізовано динаміку основних податкових надходжень в Україні та визначено їх частку в загальній структурі доходів бюджету. Оцінено фінансово-економічний потенціал податкових доходів як інструменту перерозподілу ВВП.

Статья посвящена определению особенностей функционирования налоговых поступлений в системе формирования доходов бюджета. Проанализирована динамика основных налоговых поступлений в Украину и определены их доля в общей структуре доходов бюджета. Оценен финансово-экономический потенциал налоговых доходов как инструмента перераспределения ВВП.

The article is devoted to the definition of the features of the functioning tax revenues in the system of budget revenue formation. The dynamics of the main tax revenues in Ukraine is analyzed and their share in the general structure of budget revenues is determined. The fiscal and economic potential of tax revenues as an instrument for the redistribution of GDP is estimated.

Ключові слова: бюджет, доходи бюджету, податкові надходження, бюджетне регулювання

Ключевые слова: бюджет, доходы бюджета, налоговые поступления, бюджетное регулирование

Keywords: budget, budget revenues, tax revenues, budget regulation

ВСТУП

Вагомою складовою формування доходів бюджету виступають податкові надходження, що складають основну частину ВВП, яка перерозподіляється через бюджет. В даному контексті найбільш повною мірою проявляються основні їх функції. В процесі мобілізації частини новоствореної вартості і формування фонду фінансових ресурсів із використанням різних форм податкових надходжень (податків, зборів, обов'язкових платежів) здійснюється регулювання фінансово-господарської діяльності окремих суб'єктів підприємництва і розширеного відтворення країни в цілому.

Теоретичні та практичні основи формування податкових надходжень бюджету в умовах економічних перетворень представлені в наукових роботах таких зарубіжних вчених-науковців: Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. М. Кейнса, А. Лернера, Р. Масгрейва, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, А. Пігу, С. Фішера, Дж. Хікса. Питанням дослідження доходів бюджету присвячені праці вітчизняних вчених:

О. Барановського, Т. Боголіба, О. Василика, А. Вдовиченка, І. Запатріної, І. Лук'яненко [6], Л. Лисяк, І. Луїніної, І. Лютого, В. Опаріна, В. Федосова, І. Чугунова [9], С. Юрія та інших. Разом з тим, на сучасному етапі розвитку не існує єдиного підходу до визначення системи формування доходів державного бюджету, що зумовлює необхідність подальшого дослідження даної проблематики.

МЕТА РОБОТИ полягає у розкритті методологічних та практичних положень становлення та розвитку податкових надходжень в системі формування доходів бюджету.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування та реалізації бюджетної політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Рахункової палати України,

Державної фінансової служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі порівняння, аналізу, теоретичного узагальнення, системний та структурний методи, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вдосконалення системи формування доходів бюджету України в умовах економічних перетворень передбачає дослідження їх динаміки, складових, структури, оцінка стану виконання дасть можливість визначити основні бюджетоутворюючі джерела, недоліки у їх формуванні та використанні. Аналіз чинників впливу на дохідну частину Зведеного бюджету України дозволить з'ясувати, як економічні та політичні процеси впливають на формування доходів, а також визначити рівень впливу податкових надходжень на економічну політику країни.

На формування доходів бюджету здійснює вплив низка складових бюджетно-податкової політики, зокрема рівень податкових ставок, податкова база, податкові пільги, адміністрування податків, структура та обсяг видатків, та певні макроекономічні фактори: економічний стан, що вимірюється обсягом ВВП, структура економіки, що відображається в складових ВВП таких, як споживання, інвестиції,

експорт та імпорт; фонд оплати праці та фінансові результати діяльності підприємств та організацій.

Ефективність бюджетної політики країни визначається не лише тенденціями доходів бюджету держави, а й співвідношенням даного показника до величини валового внутрішнього продукту, що дає змогу оцінити фактичний рівень бюджетної централізації, віднести тип бюджетної політики до однієї з існуючих моделей та розробити комплекс заходів стосовно пом'якшення чи посилення рівня централізації. У країнах з високим рівнем розвитку економіки частина ВВП, що перерозподіляється через бюджет, є досить вагомим, а бюджетні доходи справляють значний вплив на вторинний перерозподіл ВВП та розширене відтворення. Тобто перед кожною державою, враховуючи як її історичні та національні особливості, так і фазу економічного циклу, стоїть завдання пошуку оптимальної межі централізації, за якою підвищення фінансового навантаження на економіку не призведе до послаблення ділової активності суб'єктів господарювання, скорочення їх фінансових можливостей до відтворення виробництва, а відтак до погіршення інвестиційного клімату, зниження темпів економічного розвитку та зростання масштабів ухилення від сплати податків [2, с. 114]. Динаміка частки доходів Зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Частка доходів Зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті за період 2002–2016 рр., %

	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	Цільові фонди	Всього
2002	20,10	6,51	0,49	0,13	0,21	27,44
2003	20,32	6,82	0,67	0,08	0,28	28,16
2004	18,30	7,12	0,73	0,12	0,24	26,52
2005	22,21	7,20	0,64	0,04	0,31	30,40
2006	23,39	7,54	0,60	0,03	0,40	31,95
2002-2006	20,86	7,04	0,62	0,08	0,29	28,89
2007	22,38	6,74	0,88	0,01	0,51	30,52
2008	23,96	6,39	0,71	0,01	0,35	31,42
2009	22,78	6,40	0,40	0,07	0,24	29,89
2010	21,66	6,82	0,29	0,03	0,26	29,05
2011	25,70	4,61	0,18	0,04	0,08	30,61
2007-2011	23,30	6,19	0,49	0,03	0,29	30,30
2012	25,55	5,73	0,21	0,02	0,06	31,57
2013	24,33	5,84	0,11	0,11	0,05	30,43
2014	23,16	5,08	0,13	0,34	0,03	28,74
2015	25,53	7,05	0,09	0,09	0,03	32,79
2016	27,31	5,27	0,07	0,18	0,03	32,85
2012-2016	25,17	5,79	0,12	0,15	0,04	31,28
2002-2016	23,11	6,34	0,41	0,09	0,20	30,16

Як свідчать дані табл. 1, середній показник розподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему за 2002-2016 рр. складає – 30,16 %. У розрізі п'ятирічних періодів 2002-2006 рр. – 28,89 %, 2007-2011 рр. – 30,30 %, 2012-2016 рр. – 31,28 %. Таким чином, спостерігається чітка тенденція до зростання частки розподілу ВВП через Зведений бюджет країни, що зумовлено необхідністю наповнення бюджету та збільшення його доходів через зростання видатків держави.

Найбільша частка ВВП розподіляється через податкову систему, так податкові надходження бюджету за 2002-2016 рр. складають в середньому 23,11 %. У розрізі п'ятирічних періодів 2002-2006 рр. – 20,86 %, 2007-2011 рр. – 23,30 %, 2012-2016 рр. – 25,17 %. Неподаткові надходження також становлять значну частку перерозподілу валового внутрішнього продукту та складають – 6,34 %, у 2002-2006 рр. – 7,04 %, 2007-2011 рр. – 6,19 %, 2012-2016 рр. – 5,79 %. Динаміка податкових надходжень повністю

відповідає загальній тенденції до зростання, адже вони є базовими джерелами формування доходів бюджету. В той час як неподаткові надходження зменшуються, що свідчить про переорієнтацію національної економічної системи та зростання податкового навантаження на неї. Також чітку тенденцію до зниження за останні п'ять років показують цільові державні фонди. Так, їх частки зменшилися з 0,29 % у 2002-2011 рр. до 0,03 % у 2012-2016 рр..

За аналізований період структура доходів державного бюджету значно змінилася, що зумовлено як зміною політики доходів, зокрема податкової політики (зміна податкових ставок, бази оподаткування, податкових пільг тощо), так і розподілом загальнодержавних доходів між різними ланками бюджетної системи, а також зміною економічної ситуації в цілому.

За період 2002-2016 рр. середнє значення частки податкових надходжень у структурі доходної частини зведеного бюджету становило 76,50 % (рис. 1).

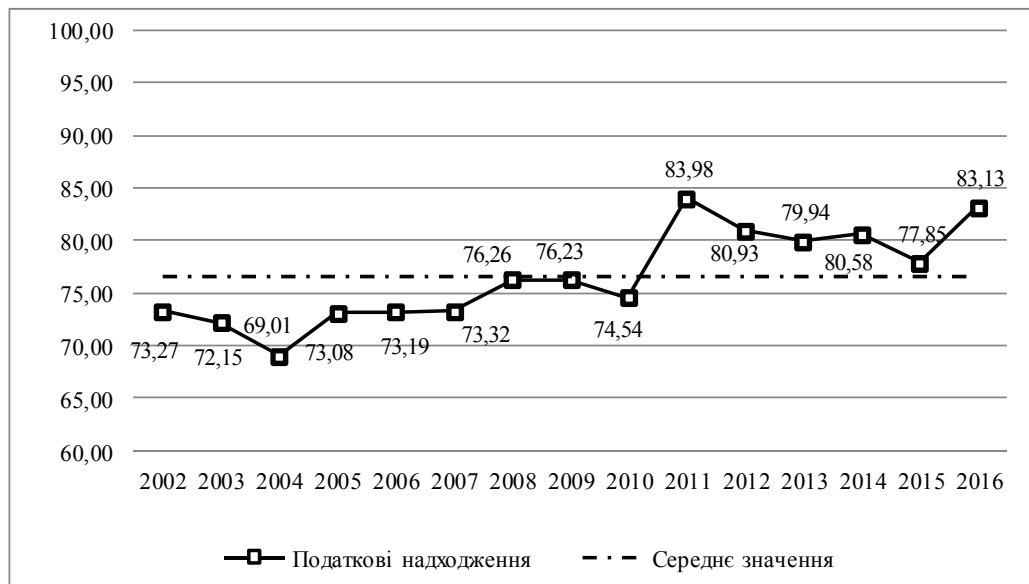

Рис. 1. Частка податкових надходжень у Зведеному бюджеті України за період 2002–2016 рр., %

Таким чином, у розрізі п'ятирічних періодів 2002-2006 рр. – значення показника становило – 72,14 %, 2007-2011 рр. – 76,87 % та 2012-2016 рр. – 80,49 %. Дана тенденція до зростання питомої ваги податкових надходжень в структурі зведеного бюджету свідчить про певні зміни у державній політиці формування бюджетних доходів. Відбулося зростання питомої ваги податкових надходжень на майже на 10 % лише за останні 15 років. Збільшення даного показника у періоді 2012-2016 рр., було зумовлено перенесенням рентної плати із неподаткових до податкових надходжень, прийняттям та введенням в дію нового Податкового кодексу України, покращенням механізму адміністрування базових податків, та зменшенням числа нецільових податкових пільг.

У розрізі податкових надходжень варто розглянути їх структуру та динаміку. Найбільше фіскальне значення для бюджету у період 2002-2016 рр. має податок на додану вартість. За період даний період, частка ПДВ у загальній структурі доходів Зведеного бюджету становить близько 26,40 %. Також спосте-

рігається тенденція до зростання надходжень ПДВ в розрізі п'ятирічок: 22,26 % за 2002-2006 рр., 29,80 % - за 2007-2011 рр., із зниженням до 27,16 % у 2012-2016 рр.. Протягом аналізованого періоду спостерігалось також зростання частки непрямих податків у доходах зведеного бюджету, що свідчить про зростаючу роль даних податків в загальній структурі перерозподільних відносин. Основну частку в структурі ПДВ становило бюджетне відшкодування у середньому за досліджувані роки – 23,72 %.

Щодо 2014-2016 рр., то обов'язково слід звернути увагу на збільшення показників, хоча ситуація в Україні була напруженою та несприятливою для розвитку економіки. Пояснити таке збільшення надходжень до бюджету можна за рахунок нестабільного курсу гривні до інших іноземних валют та збільшення експортно-імпортних операцій.

Показники, які відображають фіскальну ефективність ПДВ засвідчують наявність дестабілізуючих факторів, що мають негативний вплив на фіскальну ефективність, яка у різні роки або зростала або

знижувалась. Можна зробити висновок, що за рахунок ПДВ протягом досліджуваного періоду формувалося 35-40 % податкових надходжень бюджету України. Це свідчить про важливе місце ПДВ серед інших податків та усіх податкових надходжень.

Таким чином, можна зробити висновок, що на основі проаналізованих показників у системі адміністрування податку на додану вартість відбуваються зміни, а завищення податкового кредиту та зниження податкового зобов'язання при розрахунку сум ПДВ до бюджету суб'єктами господарювання здійснює негативний вплив на загальну ситуацію в економічній системі країни. Також слід відмітити, що порівняно великий розмір частки ПДВ у ВВП України впливає на систему перерозподілу національного доходу, а підвищення частки ПДВ у показниках державного бюджету - на зростання фіскальної ефективності.

У фінансовій науці існують й інші чинники, що впливають на фіскальну ефективність ПДВ, серед них: валові надходження ПДВ, бюджетне відшкодування та пільги в оподаткуванні, зміни структури податку, продуктивність та ефективна ставка ПДВ. Що стосується відшкодування ПДВ, то за 2016 р. було відшкодовано ПДВ грошовими коштами в обсязі 94,4 млрд. грн., із них в автоматичному режимі – 42,6 млрд. грн. На стан бюджетного відшкодування ПДВ у 2015-2016 рр. вплинуло запровадження системи електронного адміністрування податку на додану вартість. Основні зміни щодо ПДВ почали діяти після набуття чинності Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24.12.2015 р. № 909-VIII [3]. Варто зазначити, що в 2016 р. кардинальних змін ПДВ не зазнало. Залишились незмінними ставки оподаткування (20 та 7 %), а

також перелік операцій, що оподатковується за ставкою 0 %. А от у переліку операцій, які звільняються від оподаткування, відбулися певні зміни. Зокрема, скасовано пільгу з оподаткування операцій із постачання на митній території України та операцій із вивезення в митному режимі експорту зернових та технічних культур. Крім того, експортери зернових та технічних культур тепер мають право на бюджетне відшкодування ПДВ. Найвідчутнішими зміни у адмініструванні ПДВ стали для сільськогосподарських виробників. У 2016 р. для них запроваджено перехідні умови у застосуванні спеціального режиму оподаткування, а саме розподіл нарахованого ПДВ у пропорціях відповідно до операцій, які здійснює даний виробник. Зокрема, під час постачання зернових і технічних культур 85 % нарахованого ПДВ спрямовується до бюджету, а 15 % залишається в розпорядженні сільгоспвиробника; під час постачання великої рогатої худоби та молока 20 % нарахованого ПДВ буде спрямовуватись до державного бюджету, а 20 % – залишатись у виробника; під час постачання інших сільськогосподарських товарів нараховане ПДВ розподіляється між бюджетом та виробником порівну (по 50 %).

З прийняттям Податкового кодексу України відбулося регламентування податку на доходи фізичних осіб за його нормами і правами, що деякою мірою змінило як базу оподаткування так і ставки. Саме тому аналіз податкової звітності та параметрів здійснення податкового врегулювання оподаткування доходів фізичних осіб дасть змогу в повній мірі зробити висновки про ефективність та результативність внесених змін.

Податок на доходи фізичних осіб характеризується низкою показників, які характерні лише для нього. Структуру і динаміку зміни основних показників за 2012-2016 рр., представлено на рис. 2.

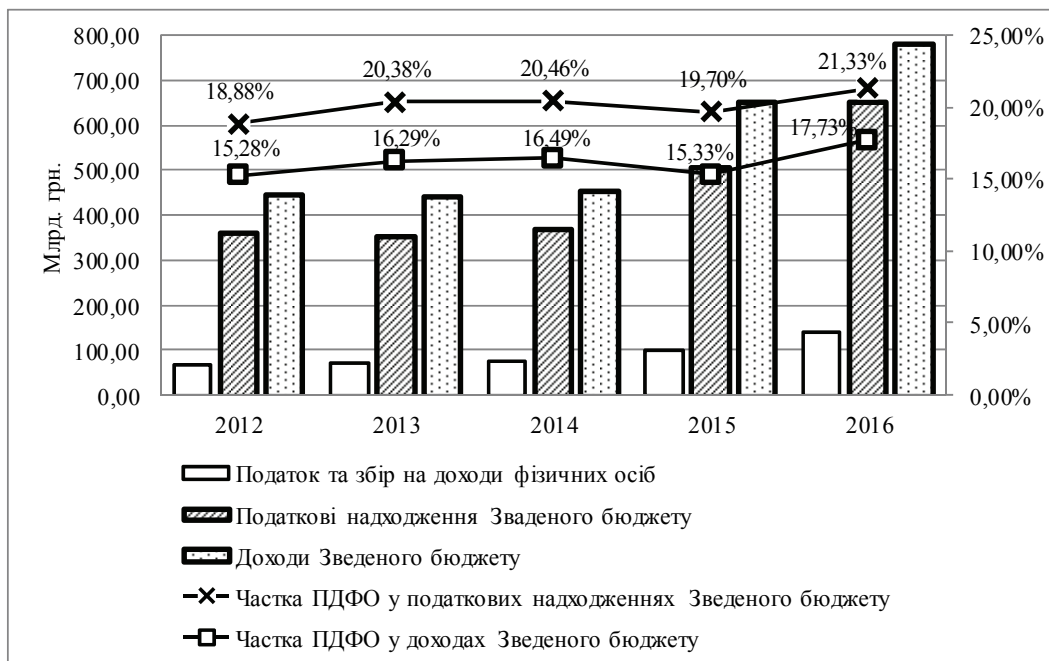

Рис. 2. Структура та частка податку на доходи фізичних осіб у доходах Зведеного бюджету України за 2012-2016 рр.

Податок на доходи фізичних осіб займає друге місце у структурі доходів зведеного бюджету України та складає в середньому 15,74 %. Так за період 2002-2006 рр. – значення показника становило – 15,21 %, 2007-2011 рр. – 15,77 % та 2012-2016 рр. – 16,23 %. Зростання показника, яке відбулося за останні роки зумовлено введенням прогресивної шкали та підвищенням ставок оподаткування доходів фізичних осіб, підвищенням ефективності його адміністрування. На основі наведених даних можна зробити висновок, що податок на доходи фізичних осіб є одним із головних податкових надходжень до бюджету України і посідає важливе місце в структурі зведеного бюджету України. Також, як свідчать дані рис. 2, спостерігається тенденція, яка характеризується ростом податку у 2012-2014 рр., падінням у 2015 рр. та відновленням зростання у 2016 р., хоча загальна тенденція свідчила про зростання кількісної суми даного податку. Це свідчить про незначну, але переорієнтацію та зменшення ролі податку на доходи фізичних осіб в загальній структурі.

В умовах дефіциту фінансових ресурсів на місцевому рівні розвиток територіальних громад багато в чому залежить від ефективності планування податкових надходжень, що є важливим і необхідним інструментом бюджетної політики як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях. Аналіз виконання доходної частини бюджетів органів місцевого самоврядування дає підстави стверджувати, що однією з важливих проблем, яка потребує вирішення у короткостроковій перспективі, є відсутність єдиного механізму планування надходжень по податку з доходів фізичних осіб [1, с. 140]. Така ситуація зумовлює необхідність подальшого дослідження планування надходжень податку з доходів фізичних осіб фінансовими та податковими органами, маючи на меті досягнення оптимальних показників надходжень по податку та відповідно виконання бюджетного розпису органами місцевого самоврядування й забезпечення ефективного процесу децентралізації.

Другим по значущості у структурі навантаження на фонд оплати праці виступає Єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Ставки ЄСВ диференціювалися в залежності від виду платника, а також в залежності від класів професійного ризику виду діяльності. Для фізичних осіб – підприємців мінімальний ЄСВ до 2016 р. становив 34,7 % від розміру мінімальної зарплати. З 01.01.2016 р. ставка ЄСВ знижена до 22 % (для всіх категорій платників) в рамках реформи податкової системи. Слід зазначити, що з 1 січня 2015 роботодавці зобов'язані сплачувати розмір ЄСВ не менший, ніж мінімальний (розмір якого розраховується виходячи з мінімальної заробітної плати), незалежно від суми нарахованої заробітної плати. Питома вага ЄСВ у номінальному ВВП досягла свого максимального значення у 2013 р. та становила 11,47 %, протягом 2014-2015 рр. вона зменшилася, та становила у 2015 р. 8,4 %. З 2016 року при зниженні ставки сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування вдвічі (з усередненого 41 % до 22 %) та скасуванні 3,6 % утримання з працівника, надходження формально скоротилися

лише на чверть [7, с. 126].

Податок на прибуток підприємств також є досить важливою складовою доходної частини зведеного бюджету України, хоч в останні роки зафіксовано стійку тенденцію до його зниження. Так, частка податку у зведеному бюджеті за аналізований період в середньому складає 13,40 %, в той час як у періоді 2002-2006 рр. він був на рівні 16,66 %, 2007-2011 років – 14,09 %. Суттєве зниження даного показника спостерігалось у період економічної рецесії з піком у 2009 р., а також у 2013-2014 рр.. Виявлена тенденція до зниження частки податку на прибуток підприємств зумовлена як макроекономічними так і суспільними факторами такими як економічна рецесія, втрата виробничого потенціалу внаслідок територіального конфлікту, а також зниженням ставки податку із рівня 25 % у 2010 р. до 18 % у 2014 р.. Податок на прибуток у 2016 р. становить лише 2,53 % у структурі ВВП, порівняно з 2012 роком частка зменшилась майже вдвічі, що засвідчує про втрату його ваги та про перекладання тягаря оподаткування на населення, хоча ще декілька років тому податок на прибуток мав вагоме значення у структурі податків. Варто зазначити важливість надходжень до бюджетів місцевого рівня податку на прибуток підприємств. Найбільше надходжень від податку на прибуток підприємств до бюджетів місцевих рівнів було у 2016 р.. Наразі відбувається децентралізація влади і проголошена автономія органів місцевого самоврядування має бути підтверджена відповідними правами щодо стягнення на власній території податків та зборів в обсягах, достатніх для задоволення потреб місцевого розвитку.

Акцизний податок виступає дієвим компенсаторним заходом державного податкового регулювання з метою зниження рівня дефіциту бюджету, шляхом збільшення ставок акцизного податку, що в свою чергу зумовило зростання його фіскального значення. За період 2002-2016 рр. надходження акцизного податку в структурі зведеного бюджету України становили в середньому 6,13 %, коли за період 2002-2006 рр. його значення складало – 6,37 %, за 2007-2011 рр. – 5,64 %, а 2012-2016 рр. – 6,38 %. Підтвердженням посилення фіскальності акцизного оподаткування є й збільшення його питомої ваги у ВВП з 1,81 % у 2002 р. до 2,53 % у 2016 р.. Суттєве зростання питомої ваги акцизного податку у 2016 р. до 7,04 % доходів Зведеного бюджету України відбулося, в тому числі, внаслідок запровадження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів. У структурі загальних надходжень з цього податку до Зведеного бюджету України у 2016 р. акцизний податок з роздрібної торгівлі підакцизними товарами склав більше 10 %.

Іншим суттєвим фактором, який обумовив зростання фіскальності акцизного податку з 2015 р. є збільшення його ставок. Відзначимо, що у країнах ЄС посилення позицій непрямого оподаткування, відбувається за рахунок збільшення ставок акцизів на алкогольну і тютюнову продукцію, паливо, природного газу [4, с. 174]. Аналітично встановлено, що «збільшення податкових ставок на тютюнові вироби

на 10 % забезпечує скорочення споживання тютюну на 4 % у країнах з високим рівнем доходів і приблизно на 8 % – у країнах з низьким і середнім рівнем доходів, водночас податкові надходження від тютюну збільшуються майже на 7 %» [5, с. 316]. В Україні у 2016 р. обсяги продажу тютюнових виробів зросли порівняно з 2011 роком у 1,4 рази.

На сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні й економіки в цілому необхідною є розробка не тільки нових підходів до забезпечення ефективного їх державного регулювання, а й пошуку альтернативних джерел наповнення бюджету. За таких умов підвищується роль податків від зовнішньоторговельної діяльності, які наділені потенціалом забезпечення як фіскальної достатності бюджету, так й можливістю регулюючого впливу на розвиток національної економіки, зокрема й сфери зовнішньоекономічної діяльності.

Згідно з даними Державної фіскальної служби України, негативний вплив на рівень надходжень податків до бюджету, зокрема від міжнародної діяльності, створює ситуація, що наразі склалася в Україні. Іншими чинниками скорочення надходжень стали зміна структури імпорту та падіння цін на світових ринках, що призвело до зменшення обсягів оподаткованого імпорту на 21 %, тобто фактична відсутність імпорту сировини (мінус 93 % обсягів ввезення і 400 млн. грн. втрат) супроводжувалась здешевленням нафти й, як наслідок, нафтопродуктів та продуктів їх переробки. Відтак, скорочення надходжень відбулося саме в «імпортній» складовій мита, яка зменшилась на 0,9 млрд. грн., або на 6,6 %. Порівняно з аналогічним періодом структура податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції зазнала певних змін: частка надходжень ввізного мита (без нафтопродуктів) збільшилась, частка надходжень вивізного мита зменшилась, частка ввізного мита на нафтопродукти, транспортні засоби та шини до них також зменшилась.

Важливим елементом будь-якої системи оподаткування є визначення оптимального рівня податкового навантаження, який дозволив би максимізувати надходження в бюджет країни і не чинив тиску на економіку. Класичне вираження взаємозв'язку податкових надходжень і ставки податків на прибуток та заробітну плату досліджене та закріплене у 80-х рр. минулого століття А. Лаффером використали у своїх працях Г. Бек і Б. Фрей, пов'язавши криву Лаффера із переміщенням капіталу із легального сектора в тіньовий [10, с. 52]. Досвід України та світова практика показує, що якщо у платника податків вилучити більше 40-50 % доходу, то створюється підґрунтя для зниження ефективності податкової системи чи певного податку, а це, в свою чергу, стримує стимули до підприємницької ініціативи, призводить до ухилення від оподаткування і, як наслідок, до скорочення бази оподаткування.

Податковий тиск в країнах Євросоюзу з розвинутою економікою, яка спрямована на покращання добробуту індивідів, коливається від 51,4 % у Швеції до 28,7 % ВВП у Литві, а тому цей показник орієнтований суто на середньостатистичного платника податків. Тому навіть науковці зазначають, що не

тільки на теоретичному, але й практичному рівні досить складно чітко визначити найоптимальнішу шкалу оподаткування доходів і оптимальну точку на кривій Лаффера [8, с. 261], яка для кожної з країн світу буде різною, навіть із максимально схожим економічним розвитком. Важливими факторами, при цьому є культурні, духовні, національні і навіть політичні чинники.

Дослідження проблем формування доходної частини Державного бюджету України викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення. Через державний бюджет органи державної виконавчої влади здійснюють реалізацію державної внутрішньої і зовнішньої політики, державне регулювання і стимулювання економіки, фінансування соціальної політики з врахуванням довгострокових інтересів країни. Збільшення асигнувань з державного бюджету сприяє зростанню сукупного попиту в економіці і, відповідно, збільшенню випуску продукції і зайнятості. Перспективне бюджетне прогнозування та планування спрямоване на посилення ролі бюджету як інструменту фінансового регулювання сприяє підвищенню рівня керованості бюджетним процесом. Прогнозування доходної частини бюджету є динамічним процесом, який має враховувати інституційні зміни фінансової системи країни та структурні особливості вітчизняної економіки.

ВИСНОВКИ

Формування доходної частини бюджету є важливим видом діяльності будь-якої держави, оскільки для забезпечення виконання своїх функцій держава повинна мати відповідні кошти. Джерелами їх формування можуть бути податки та власні доходи держави. Однак податки, які є формою примусового відчуження результатів діяльності юридичних і фізичних осіб у власність держави, або, інакше, платою за виконання державою її функцій, відрахуванням частини вартості ВВП на загальносуспільні потреби, без задоволення яких сучасне суспільство існувати не може, стали не тільки головним джерелом формування доходів бюджету держави, але й важливим фактором впливу на економічну систему.

Стратегічні пріоритети удосконалення системи формування доходів бюджету в Україні передусім перебувають у сфері податкового регулювання. Потребує подальшого вдосконалення діюча система пільгового оподаткування. В економічному аспекті обґрунтовано доцільність подальшого зниження ставки податку на прибуток підприємств виключно на реінвестовану в модернізацію та розширення виробництва частку, імплементацію системи регулювання трансфертного ціноутворення; зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці; індексацію відповідно до рівня інфляції акцизного та підвищення ставок екологічного оподаткування; поступового зростання рентних та природно-ресурсних платежів. У соціальному аспекті важливим є удосконалення прогресивної шкали ставок оподатку-

вання доходів фізичних осіб. Доцільним є врахування сімейного стану платника, запровадження оподаткування доходів від розміщення коштів на депозитних рахунках; удосконалення механізму непрямого оподаткування щодо товарів споживання, оподаткування нерухомого майна.

Список використаних джерел

1. Адаменко І.П. Пріоритетні шляхи удосконалення системи формування місцевих бюджетів в Україні / І.П. Адаменко // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2016. – № 30/1. – С. 139–145.
2. Дорошенко О.О. Особливості формування дохідної частини бюджету України / О.О. Дорошенко // Ефективна економіка. – 2015. – № 10. – С. 112-123 4, с. 117
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24 грудня 2015 р. № 909-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Крисоватий А.І. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції: монографія / А.І. Крисоватий, В.М. Мельник, Т.В. Кошук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 236с.
5. Лондар С.Л. Акцизний податок як фінансовий регулятор поширення тютюнопаління в Україні / С.Л. Лондар, Л.В. Козарезенко // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 8. – С. 311-324
6. Лук'яненко І.Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. – К.: НаУКМА, 2014. – 229 с.
7. Пасічний М.Д. Податкова політика України в сучасних умовах / М.Д. Пасічний // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2016. – Т. 21, Вип. 7(2). – С. 123-128.
8. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / Соколовська А.М., Єфименко Т.І., Луніна І.О., Балакін Р.А., Зятковський В.І.; за заг. ред. А.М. Соколовської. - К.: НДФІ, 2011. – 320 с.
9. Чугунов І.Я. Доходи бюджету як складова системи бюджетного регулювання / І.Я. Чугунов, О.В. Зварич // Наукові праці НДФІ. – 2007. – Вип. 1. – С. 3-13.
10. Hausman, J. Taxes and labor supply / J. Hausman // Working Paper. – 2010. – №. 1102. – 84 p.

ЯК БЕЗРОБІТНОМУ ОТРИМАТИ ДОПОМОГУ У ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ?

Реєстрація у Державній службі зайнятості здійснюється незалежно від місця проживання чи перебування, тож громадянин може звернутися *до будь-якого зручного за розташуванням центру зайнятості*. Відповідно до частини другої статті 43 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI, щоб отримати статус безробітного та відповідну соціальну допомогу, потрібно подати особисту заяву до Державної служби зайнятості. При поданні заяви для реєстрації слід пред'явити такі документи:

- паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу;
- облікову картку платника податків (ідентифікаційний код);
- трудову книжку або інший документ, що містить відомості про період зайнятості особи);
- документ про освіту (атестат або диплом);
- військовий квиток (для військовозобов'язаних).

Деякі категорії громадян мають пред'явити додатково інші документи, щоб скористатися послугами Державної служби зайнятості. Такі категорії визначені у статті 14 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI.

Зареєстровані безробітні зобов'язані відвідувати територіальний орган, у якому вони зареєстровані, у визначений і погоджений з ними час з паспортом чи іншим документом, що посвідчує особу, та трудовою книжкою, дотримуватись письмових індивідуальних рекомендацій щодо сприяння працевлаштуванню.

Для отримання грошової допомоги по безробіттю необхідно:

- подати особисту заяву на отримання допомоги по безробіттю;
- надати копії документів, які були пред'явлені при реєстрації у центрі зайнятості;
- надати довідку спеціального зразка про середню заробітну плату (дохід) за останнім місцем роботи, або декілька таких довідок з останніх місць роботи.

Форма довідки визначена у Додатку 2 Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності, затвердженого Наказом Міністерства соціальної політики України від 15.06.2015 №613.

Розмір допомоги по безробіттю вираховується відповідно до розміру середньої заробітної плати (доходу) за останнім місцем роботи особи у відсотках, що визначаються страховим стажем особи:

- від 6 місяців до 2 роки – 50%;

- від 2 до 6 років – 55%;
- від 5 до 10 років – 60%;
- більш ніж 10 років – 70%.

Допомога по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Якщо особа має страховий стаж менш ніж 6 місяців або звільнена із попереднього місця роботи згідно підстав, визначених пунктами 3, 4, 7, 8 статті 40, статтями 41 та 45 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII, вона може отримувати допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі. На 2017 рік Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України встановило **мінімальний розмір такої допомоги – 544 грн.**

Виплата допомоги по безробіттю починається з **восьмого календарного дня після реєстрації громадянина у Державній службі зайнятості**. Якщо особа звільнилася з останнього місця роботи **за власним бажанням без поважних причин**, виплата допомоги починається з **91-го календарного дня після реєстрації**. Строки виплат можуть бути встановлені до 720 календарних днів, залежно від страхового стажу та віку безробітного. Встановлений строк може бути скорочено у разі невиконання безробітним своїх обов'язків, із якими він був ознайомлений при реєстрації у Державній службі зайнятості. Розмір допомоги по безробіттю також може бути скорочено, якщо особа не виконує покладених на неї обов'язків зареєстрованого безробітного.

Одноразова виплата допомоги по безробіттю для організації безробітним підприємницької діяльності здійснюється у розмірі допомоги по безробіттю, нарахованої особі у розрахунку на рік. У випадку, коли особа отримувала упродовж певного часу щомісячну допомогу по безробіттю, одноразово виплачується її залишок із розрахунку на рік. Щоб отримати таку допомогу, зареєстрований безробітний має подати до центру зайнятості особисту заяву про виплату такої допомоги та бізнес-план.

Послуги у питаннях працевлаштування для безробітних надаються Державною службою зайнятості **на безоплатній основі**. Необхідну інформацію про діяльність Державної служби зайнятості, про особливості отримання послуг у центрі зайнятості та ринок праці розміщено на сайтах www.dcz.gov.ua та www.trud.gov.ua.

*Ніка Бондаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"*

ЯК БЕЗВІЗОВИЙ РЕЖИМ ІЗ ЄС ВПЛИНЕ НА ЖИТТЯ ПЕРЕСІЧНОГО УКРАЇНЦЯ?

З 11 червня 2017 р. було введено у дію рішення ЄС про внесення України до переліку третіх країн, громадянам яких скасовуються візові вимоги, від 17

травня 2017 р.. У зв'язку із цим українці потребують більше інформації щодо умов перетину кордонів країн ЄС та перебування на їх території, необхідних

документів, обмежень та заборон безвізового режиму. У цій статті буде висвітлено важливі питання, які виникають під час подорожі.

Так, скористатися перевагами безвізового режиму можуть громадяни України, що мають дійсний **біометричний закордонний паспорт**, в тому числі громадяни, які проживають на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей, відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII.

На громадян України, що мають дійсний закордонний паспорт старого зразка, дія безвізового режиму не поширюється, тобто його для використання вимагається оформлення візи. Проте наразі немає законодавчо визначеної необхідності змінювати його на біометричний закордонний паспорт.

У межах безвізового режиму українці можуть перетинати кордони країн-членів Європейського Союзу, окрім Великої Британії та Ірландії, які не включені до складу Шенгенської зони. Водночас, забезпечено можливість подорожувати без необхідності отримання візи до країн, що не є членами ЄС, але які приєдналися до Шенгенської угоди «Про скасування паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу» від 14 червня 1985 р. – Швейцарії, Ісландії, Норвегії та Ліхтенштейну.

Відповідно до статті 6 **Шенгенського кодексу про кордони від 9 березня 2016 року** умови безвізового режиму поширюються лише на короткострокові туристичні поїздки, що тривають не довше за 90 днів. При цьому перебування на території держав, що включені до складу Шенгенської зони, дозволено **упродовж 90 днів на кожні 180 днів**. У разі закінчення цього терміну необхідно залишити Шенгенську зону на визначений період часу. Порухення нормативно закріплених строків перебування є підставою для **примусового повернення громадянина на територію України та заборони у в'їзді до Шенгенської зони у майбутньому**. Винятком для застосування цієї норми можуть бути форс-мажорні обставини, такі як тяжка хвороба, стихійне лихо тощо.

Також зазначено, що під час безвізової подорожі **заборонено виконувати будь-яку оплачувану роботу**. Водночас, не заборонено використовувати таку поїздку для пошуку роботи з метою подальшого оформлення робочої візи. Також дозволено організувати таким чином ділове відрядження, якщо його оплачує український роботодавець. Окрім того, дозволеними є поїздки до країн Європейського Союзу із метою волонтерства, якщо особа виконує роботу в обмін на забезпечення умов для її перебування, таких як надання житла та їжі. Навчання у країнах-членах ЄС під час безвізового перебування не забороняється, якщо його термін не перевищує вимог, тобто у випадку, коли навчання триває не довше за 90 днів.

Відповідно до **Додатка 1 Шенгенського кодексу про кордони від 9 березня 2016 р.** для перетину

кордону країн, що входять до складу Шенгенської зони, особа має виконати наступні умови.

1. Перш за все, слід пред'явити дійсний проїзний документ (біометричний закордонний паспорт), що **буде зберігати свою чинність упродовж не менш ніж трьох місяців після запланованої дати виїзду із території ЄС**. Якщо особа не досягла за віком 16 років, її мають супроводжувати батьки (усиновлювачі), опікуни чи піклувальники, або уповноважені ними особи, за наявності відповідних документів. У випадку, коли дитина перетинає кордон у супроводі одного з батьків, необхідно надати нотаріально посвідчений дозвіл іншого з батьків на перетин кордону дитиною. У разі необхідності слід надати також інші документи, що визначають правовий статус дитини та батьків, такі як свідоцтво про смерть, рішення суду про позбавлення батьківських прав тощо.

2. При перетині кордону необхідно **обґрунтувати мету поїздки та надати інформацію про умови запланованого перебування на території ЄС**. Для цього можна використати документ, що свідчить про наявність помешкання, запрошення від приймаючої сторони у довільній формі, контактні дані осіб, що забезпечуватимуть умови перебування тощо. Для підтвердження маршруту поїздки можна надати документ, що свідчить про замовлення організованої подорожі або наявність плану подорожі. Для відряджень та бізнес-поїздок необхідно мати документ, що підтверджує торговельні чи ділові відносини. Інформацію про подорож з метою навчання слід підтвердити сертифікатами навчальних курсів, документом, що визначає статус студента тощо.

3. Також потрібно **підтвердити наявність необхідних фінансових засобів** для перебування на території країн, що входять до складу Шенгенської зони, та для повернення до України або переміщення до іншої країни, право на в'їзд до якої особа гарантовано має, або здатність отримати такі засоби законним чином. Для цього використовуються **документи, що свідчать про оплату проживання і транспортних послуг, гарантійні листи приймаючої сторони про фінансове забезпечення гостя, декларації спонсорування, кредитні картки міжнародних платіжних систем із необхідним балансом коштів на рахунку, готівка**. З інформацією про мінімальну кількість фінансів, що необхідна для перебування на території різних держав-членів ЄС, можна ознайомитися на сайті <https://ec.europa.eu>. У середньому ця сума складає **близько 50 євро на один день перебування**.

4. Разом із цим слід надати документи, що **підтверджують намір повернення до місця проживання (зворотні квитки)**. Ця вимога не є обов'язковою для бізнес-поїздок та відряджень. Якщо подорож відбувається із використанням власного транспорту, у таких документах також немає потреби. Крім того, у разі необхідності громадянин має надати документи, що підтверджують право в'їзду на територію іншої країни після закінчення строку перебування на території ЄС.

5. У разі подорожі із використанням автомобіля особа додатково має надати документи **про**

страхування цивільної відповідальності власника транспортного засобу.

Крім того, громадянин, що перетинає кордон, не повинен перебувати у Шенгенській інформаційній системі у переліку осіб, яким заборонено в'їзд до ЄС, або становити загрозу для громадського порядку, безпеки, громадського здоров'я та міжнародних відносин.

Таким чином, безвізовий режим відкриває широкі можливості для подорожування країнами, що включені до Шенгенської зони у туристичних цілях і

навіть певним чином спрощує процес навчання, ведення бізнесу та пошуку роботи у країнах ЄС. **Проте слід пам'ятати, що перебування на території ЄС за умовами безвізового режиму є обмеженим у часі, а також про те, що не можна використовувати подорожі для здійснення будь-яких видів оплачуваної роботи.**

*Ніка Бондаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"*

РОЗ'ЯСНЕННЯ ЩОДО ЗАБОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКИХ САЙТІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В українському суспільстві триває обговорення суспільстві триває обговорення *указу Президента «Про введення у дію рішення РНБО від 28 квітня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» № 133/2017 (надалі Указ)*. У статті 3 Закону України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII зазначено, що *підставою для застосування персональних санкцій є діяльність фізичної або юридичної особи, що створює загрозу національним інтересам та національній безпеці України, або інші види протиправної діяльності щодо держави, суспільства, людини та громадянина*.

Відповідно до положень Указу санкції було застосовано до 1228 фізичних та 468 юридичних осіб.

Серед фізичних осіб, до яких було застосовано санкції – *громадяни Російської Федерації*, що беруть участь у політичній та громадській діяльності, знаходяться на державній службі, або займаються підприємницькою діяльністю, громадяни України, що є учасниками або організаторами незаконних формувань на території України тощо. Юридичні особи, щодо яких було застосовано санкції, включають *транспортні та ресурсні компанії, банки та платіжні організації, інші суб'єкти господарювання, громадські організації та федеральні установи*, що зареєстровані на території Російської Федерації або є їх представництвами та філіями на території України, а також суб'єкти господарювання, установи та організації АРК, перереєстровані відповідно до російського законодавства. *Санкції було накладено на період від одного до п'яти років, у деяких випадках – безстроково.*

Серед юридичних осіб, на які поширюється дія Указу нараховується 105 підприємств та організацій, щодо яких було застосовано обмежувальні заходи у вигляді *обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування*.

Та найбільший ажіотаж у суспільстві та засобах масової інформації викликала звістка про накладення санкцій на ті компанії, щодо яких було застосовано обмежувальні заходи у вигляді *заборони Інтернет-провайдером надання послуг з доступу користу-*

вачам мережі Інтернет до визначених ресурсів. Серед них:

- АТ «Лабораторія Касперського» (АО «Лаборатория Касперского»);
- ТОВ «Лабораторія Касперського Україна»;
- ТОВ «Доктор Веб» (ООО «Доктор Веб»);
- ТОВ «Центр технічної підтримки «Доктор Веб»;
- ТОВ «Яндекс» (ООО «Яндекс»);
- ТОВ «Яндекс.Україна»;
- ТОВ «Мэйл.РУ ГРУП» (ООО «Мэйл.РУ ГРУП»);
- ТОВ «Вконтакте» (ООО «Вконтакте»);
- ТОВ «В Контакті»;
- ТОВ «Мейл.РУ Україна».

Інтернет-ресурси, до яких було обмежено доступ, такі як www.kaspersky.ru, www.drweb.ru, www.mail.ru, www.vk.com, www.ok.ru, yandex.ru та інші численні проекти ТОВ «Мэйл.РУ ГРУП» та ТОВ «Яндекс», мають велику популярність серед українських Інтернет-користувачів. Зокрема, охоплення соціальної мережі «Вконтакте» напередодні введення санкцій складало більш ніж 15 мільйонів осіб на території України. Як наслідок, *значна кількість користувачів продовжила шукати шляхи для відвідування заборонених російських Інтернет-ресурсів, використовуючи для цього спеціальні засоби – анонімизери.*

На Інтернет-провайдерів покладено правове зобов'язання у вигляді заборони надання послуг з доступу користувачам мережі Інтернет до визначених ресурсів. **Порушення заборони Інтернет-провайдером може бути підставою для притягнення до юридичної відповідальності** згідно зі статтею 145 та статтею 148-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. **Користування Інтернет-ресурсами**, щодо яких було застосовано обмежувальні заходи, за допомогою будь-яких спеціальних засобів відповідно до законодавства України **не є правопорушенням** і не тягне за собою настання будь-яких видів юридичної відповідальності.

*Ніка Бондаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"*

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА ОЧИМА ГРОМАДЯН: "ЗА" І "ПРОТИ"

В Україні дедалі популярнішим для обговорення стає питання пенсійної реформи. Ряд змін та нововведень в запропонованому урядом проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» включають в себе нові поняття, терміни і оновлення системи пенсійних нарахувань.

Зміст реформи має такі ключові аспекти:

- осучаснення пенсій шляхом запровадження нової формули розрахунку виплат на основі єдиного показника середньої заробітної плати;
- введення гнучкого діапазону пенсійного віку та страхового стажу, що стане головною зброєю проти тіньової зайнятості;
- надання можливості доплати за необхідний стаж.

Реформування також має скасувати достроковий вихід на пенсію для освітян, лікарів, працівників соціальної сфери; збільшення ставки єдиного соціального внеску на 15% та 7% для шкідливих та важких виробництв, де пільговий вихід на пенсію для працівників зберігається.

Головна мета реформування пенсійних виплат, тобто відновлення соціальної справедливості, реалізується лише за умови зміни формули нарахування пенсії, яка за проектом закону стане простішою і кожен громадянин зможе самостійно визначати на які кошти йому розраховувати в майбутньому. Соціальна справедливість у даному сенсі полягає у нарахуванні гідних та заслужених пенсій усім громадянам, адже спостерігаючи статистику однакових мінімальних виплат працюючим і непрацюючим громадянам, про справедливість не може бути і мови, - коментує ініціатор проведення реформування - Прем'єр-міністр Володимир Гройсман.

Позиції та відношення до умов реформи є різними. Зазначені в проекті закону умови викликають у громадян і схвалення, і обурення. Під час відкритої дискусії, Прем'єр-міністр, зазначив, що запропонований урядом проект пенсійної реформи являє собою оптимальне і прораховане рішення, спрямоване на відновлення соціальної справедливості та збереження пенсійної системи в Україні. Прем'єр також додав, що нова система – це спосіб боротьби з тіньовою зайнятістю, що за собою тягне ухилення від сплати податків і що варіантів впровадження даної реформи буде так само безліч як і думок, та якщо цю реформу взагалі не робити – перспективи чекають далеко не радісні.

Багато запитань виникає щодо ліквідації дефіциту коштів в Пенсійному фонді, що є однією з цілей реформи.

Дане питання прокоментував Міністр соціальної політики **Андрій Рева**. За його словами, на першому етапі реформування уряд перш за все має на меті заморозити номінальний показник дефіциту Пенсійного фонду, і отримані ресурси направити на підвищення якості життя громадян, і лише потім за

аналізом ефективності – заповняти фінансову прірву.

Перший етап реформи триватиме 4 роки, протягом яких, уряд планує підвищувати стандарти життя людей за рахунок власних надходжень до фонду.

Він також уточнив, що це рішення є консолідованою позицією влади, яка узгоджена з Міжнародним валютним фондом та провідними експертами і науковцями.

Та попри чисельні роз'яснення урядовців, чітких позицій у громадян щодо умов реформи не з'являється і кожен пункт реформування має свої «За» і «Проти».

Соціологічна служба Центру Разумкова провела дослідження серед громадян стосовно їх думки щодо пенсійної реформи. Дослідження показало, що 87% серед усіх опитаних дотримуються думки, що дбати про гідне забезпечення старості має держава, 40,1% згодні у цьому покладатися на себе, 23,1% покладають відповідальність на роботодавців. Ці дані свідчать про те, що умови реформи, які буквально «вчать» самостійності у питанні забезпечення власного життя не до смаку громадянам, і вони вважають, що цим питанням має перейматись держава.

86,1% українців не підтримують підвищення пенсійного віку або страхового (пенсійного) стажу, 65,6% опитаних — проти заборони дострокового виходу на пенсію.

Проте понад 48% підтримують і проблематичну можливість «докупати» за гроші роки стажу, якщо їх не вистачає для отримання пенсії, і таке неоднозначне рішення, як прив'язка часу виходу на пенсію не до віку працівника, а до стажу.

Близько половини (48,2%) респондентів не підтримують прив'язку часу виходу на пенсію не до віку працівника, а до його страхового (пенсійного) стажу (підтримали б таку норму 27,5%).

Громадяни також не мають чіткої думки щодо залежності розміру пенсії громадянина від розміру сплачених ним пенсійних внесків – частка тих, хто підтримує цю пропозицію (39,1%) не набагато перевищує частку тих, хто її не підтримує (34,5%).

Та несхвальної думки про умови пропонованої реформи не лише громадяни, а й **Міжнародний валютний фонд**, від думки котрого безпосередньо залежить перебіг подій. На переговорах з Кабінетом Міністрів України, представники МВФ не погодились з оновленням пенсій з 1 жовтня 2017 року і скасуванням оподаткування пенсій працюючих пенсіонерів.

З даної статистики спостерігаємо ряд незадоволень переліченими умовами реформи, та є окремі пункти, що прийшлися людям до вподоби.

Найбільшою підтримкою (79,7%) серед можливих новачків пенсійної реформи користується скасування спеціальних пенсій для держслужбовців, депутатів, прокурорів, суддів.

61,5% громадян вважають, що працюючим пенсіонерам слід платити пенсію у тому ж розмірі, що й непрацюючим.

75,7% респондентів підтримують спеціальне пенсійне забезпечення для представників професій зі шкідливими умовами праці, 62,8% – спеціальні умови пенсійного забезпечення військовослужбовців.

Учасникам опитування ставилось питання щодо їх власних ініціатив та ідей, які б поліпшили стан пенсійної системи в Україні. Вирішення проблем дефіциту Пенсійного фонду громадяни України найчастіше пов'язують із створенням нових якісних робочих місць (65,3%), а також із збільшенням видатків державного бюджету на фінансування Пенсійного фонду (40,5%). Інші шляхи вирішення проблеми дефіциту Пенсійного фонду підтримуються

значно рідше: обмеження максимального розміру пенсії трьома мінімальними розмірами пенсії підтримують лише 22,1% опитаних, підвищення розміру нарахувань на фонд заробітної плати, за рахунок яких фінансується Пенсійний фонд – лише 13,5%, скасування виплати пенсій працюючим пенсіонерам – 8%, підвищення пенсійного віку – 1,1%.

З огляду статистичних даних можна зробити висновок, що умови пенсійної реформи лише частково задовольняють громадян, але навіть часткове поліпшення є ознакою прогресу і змін, яких потребує держава.

Ярослава Комаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"

НЕЗ'ЯВЛЕННЯ ВІКТОРА ЯНУКОВИЧА НА СЛУХАННЯ У СПРАВІ ПРО ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

29 червня 2017 р. Оболонський районний суд міста Київ розглядає справу про держзраду експрезидента Віктора Януковича. Слухання вже було перенесено у зв'язку з черговим невиходом обвинуваченого на відеозв'язок, та тепер йому було вручено повістку про виклик до суду. Але і цього разу обвинувачений уникає присутності і спілкування з судовими органами, як повідомляє Цензор. НЕТ (<https://censor.net.ua/>).

За словами адвоката Януковича – **Віталія Сердюка**, до суду вже подано заяву про поважність причин его нез'явлення, яка має сьогодні розглянутись на засіданні. *«Перш за все, це відсутність належного виклику у відповідності з Європейською конвенцією про взаємну правову*

допомогу. Також поважною причиною є наявність загрози його життю, і до суду буде передано відповідні документи» - прокоментував адвокат.

За останніми даними ресурсу ТРИБУНА (<https://tribuna.pl.ua>), у зв'язку черговим уникненням обвинуваченим участі у засіданні, суд задовольнив клопотання Головної військової прокуратури ГПУ і дав дозвіл на здійснення спеціального судового провадження стосовно експрезидента. *«Постанова оскарженню не підлягає!»* – повідомила прес-секретар столичної прокуратури - **Надія Максимець**.

Ярослава Комаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"

ЯКІСТЬ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ І ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Питання державного регулювання якості продуктів харчування привертає до себе увагу у зв'язку зі збільшенням чисельності виявлених порушень норм якості. Порушення по своїй суті можуть бути як незначним відхиленням, так і серйозним недотриманням технології виробництва чи зберігання продуктів харчування, що становить небезпеку для життя споживача.

Питання якості продуктів харчування регулюється *Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»*, що регламентує вимоги до безпечності та якості продуктів і встановлює державний контроль за дотриманням вказаних вимог. Вимоги до якості харчових продуктів також передбачені *Законом України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення"*, іншими актами законодавства, що стосуються забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, державними санітарними нормами, правилами і гігієнічними нормативами, які затверджує Головний державний санітарний лікар України.

Рівень якості визначається за сертифікацією та стандартизацією продукції. Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і

сертифікацію» *кожна партія харчових продуктів, що надходить від виробника, повинна супроводжуватись посвідченням про якість, сертифікатом відповідності державній системі сертифікації або копією сертифіката відповідності, завіреною постачальником на товар, котрий підлягає обов'язковій сертифікації, або ж зазначеним у супровідній документації його реєстраційним номером.*

Харчові продукти, які супроводжуються сертифікатом, вважаються **проконтрольованими** на їх відповідність вимогам стандартів і безпеки.

Питання щодо рівня якості існує на всіх стадіях виробництва та реалізації товарів. Перелік всіх можливих порушень чи неконтрольованості починається з недодержання вимог щодо документального засвідчення виробництва, і закінчується продажем непридатних товарів на полицях магазину. Саме тут перед нам постає інша проблема: недостатній контроль за нормами реалізації продукції в торгових точках, чи взагалі його відсутність. Реалізація товарів фізичними та юридичними особами має здійснюватися відповідно до правил торгівлі окремими групами товарів в Україні.

Якість умов реалізації продуктів визначається за результатами ревізій контролюючими органами

Державної санітарно-епідеміологічної служби МОЗ України. Ревізія включає в себе комплексну перевірку усіх складових норм для пунктів реалізації харчових продуктів: наявність та відповідність законодавству документів, доходів, витрат, договорів з виробниками та постачальниками, ліцензій та дозволів на продаж продукції, норм зберігання продуктів на момент отримання товару від постачальника і аж до продажу покупцеві.

У разі споживання неякісного харчового продукту виникає ряд проблем зі здоров'ям споживача, і завчасно невідомо, які саме будуть наслідки від вживання. У разі такого прецедента має місце притягнення виробника чи продавця до правової відповідальності в міру завданої шкоди.

Яка ж може бути відповідальність?

Ступінь відповідальності залежить від того, які саме були наслідки через виробництво чи продаж неякісної продукції, та на якому етапі виробництва чи реалізації була допущена помилка.

Підприємці несуть юридичну відповідальність за недотримання ними правових норм, що регулюють дану галузь, і у випадку завдання шкоди **власною діяльністю**. У випадку з виробником – це, наприклад, *виробництво продукції з недотриманням санітарних норм*, що спричинило або могло спричинити шкоду для здоров'я споживача. А у випадку з продавцем – це може бути *перевищення терміну зберігання продукту* і реалізація простроченого товару, що також спричинило шкоду. У таких випадках до підприємців застосовується цивільно-правова, адміністративна чи кримінальна відповідальність, до якої додають дисциплінарну, матеріальну та моральну.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14 квітня 1995 року № 64 затверджено *Інструкція про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства*. Даною Інструкцією передбачено відповідальність за порушення санітарного законодавства або невиконання постанов, розпоряджень, приписів, висновків посадових осіб держсанепідемслужби. Таке порушення тягне накладення на осіб, винних у вчиненні таких правопорушень, штрафу у розмірі від шести до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розглянемо кілька конкретних ситуацій і визначимо вид юридичної відповідальності.

Ситуація перша: виробник, в силу своєї некомпетентності, виробив харчову продукцію з порушенням правил зберігання сировини, яка після

виробництва надійшла до реалізатора, котрий зауважив невідповідність стандартам.

Яку відповідальність має нести виробник? – Відповідно до ст. 167 Кодексу України про адміністративні правопорушення, випуск продукції, яка не відповідає вимогам стандартів, сертифікатів відповідності, норм, правил і зразків щодо якості, тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємства від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Сплата штрафів не звільняє підприємство від усунення допущених порушень і відшкодування завданих збитків у порядку, встановленому законодавством.

Ситуація друга: реалізатор, через халатне відношення до зберігання продукції на полицях магазину, умисно порушує санітарні норми.

Яку відповідальність має нести реалізатор?

По-перше, реалізатор неякісної продукції понесе матеріальну відповідальність у разі прямої претензії споживача відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів». По-друге, такий реалізатор підлягає штрафу за приписом контролюючого органу відповідно до вищезазначеної Інструкції про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства.

Ситуація третя: виробник, халатно ставлячись до норм санітарного законодавства, виробив неякісний харчовий продукт у великих розмірах і відпустив його на реалізацію.

Яку відповідальність має нести виробник? – Відповідно до ст. 227 Кримінального кодексу України випуск на товарний ринок або інша реалізація споживачам недоброякісної, тобто такої, що не відповідає встановленим стандартам, нормам, правилам і технічним умовам, *карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до трьох років*. У даній ситуації, винна особа може на три роки залишитись без права подальшої участі у виробництві.

З огляду даних ситуацій, ми спостерігаємо що порушення можуть виявитись у будь-який момент і по-різному вплинути на споживачів, тому важливо, щоб кожна відповідальна особа, була дійсно відповідальною і чесною перед покупцем та законом.

Ярослава Комаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку — це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?**1. Значна (!) економія коштів на ведення бухобліку:**

- економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру;**
- економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
- економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції — це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.**4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.**

І нарешті — з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно — це:

- періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
- щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
- укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88

(097)178-90-89

(066)178-20-42

www.af-analitik.com.ua